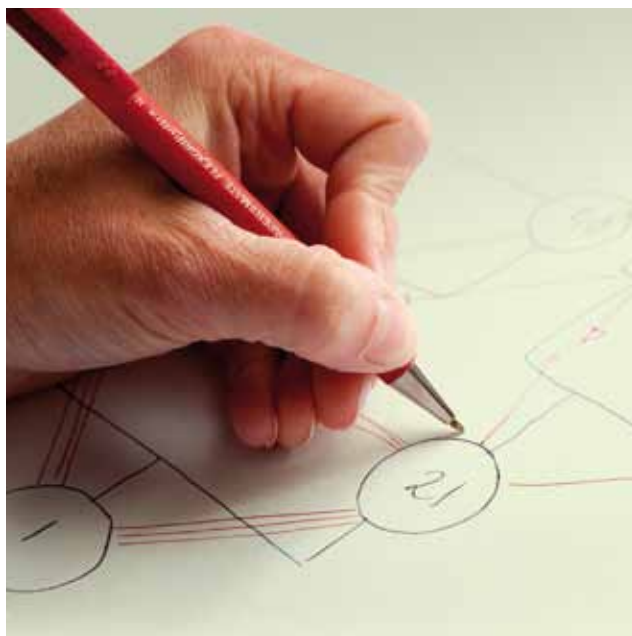

GOED GENOEG OPVOEDERSCHAP

HANDREIKING VOOR ONDERSTEUNING
VAN OUDERS MET EEN VERSTANDELIJKE
BEPERKING

ANS DE JONG, BARBARA STREMMELAAR, JANNEKE LOOIJ

AMERPOORT
WERKT

GOED GENOEG OPVOEDERSCHAP

HANDREIKING VOOR ONDERSTEUNING
VAN OUDERS MET EEN VERSTANDELIJKE
BEPERKING

ANS DE JONG, BARBARA STREMMELAAR, JANNEKE LOOIJ
ONDER REDACTIE VAN SIMONE LENSINK

VOORWOORD

DE NOODZAAK VAN GOEDE ONDERSTEUNING

Amerpoort heeft de afgelopen tien jaar veel expertise opgebouwd op het gebied van ondersteuning van ouders met een verstandelijke beperking. Daar zijn we trots op. We hebben inmiddels honderden ouders begeleid. De meesten van hen thuis, anderen op de locatie Parkwijk in Utrecht. Daar wonen twaalf gezinnen die een intensievere vorm van begeleiding nodig hebben.

Onderzoek wijst uit dat in ongeveer zeventig procent van de ‘multiproblem gezinnen’ één van de ouders (soms allebei) een licht verstandelijke beperking heeft. Goede opvoedingsondersteuning is daarom noodzakelijk, in het belang van het kind, de ouders én de maatschappij. Kinderen hebben een veilige omgeving nodig waarin zij zich kunnen ontwikkelen. Niet voor alle ouders is het creëren van zo’n omgeving vanzelfsprekend of eenvoudig. Daarom ondersteunen wij hen in het ontwikkelen van ‘goed genoeg’ opvoederschap. Dat sluit aan bij het standpunt van de overheid dat kinderen zo lang mogelijk bij hun ouders moeten kunnen blijven wonen. Uithuisplaatsing is onwenselijk en alleen een allerlaatste redmiddel.

De ondersteuning van ouders met een licht verstandelijke beperking is maatwerk. De twaalf gezinnen die in Parkwijk wonen, hebben meer intensieve ondersteuning nodig dan gezinnen die gewoon in de wijk kunnen wonen. Dit is vooral in het belang van het welzijn en de ontwikkeling van hun kinderen. Voor sommige gezinnen is 24-uurs zorg nodig om de kinderen een veilige situatie te bieden waarin zij zich kunnen ontwikkelen. De begeleiders in Parkwijk hebben daarvoor alle kennis en expertise in huis.

Inmiddels heeft de Tweede Kamer de Wet langdurige zorg (Wlz), de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) en de Jeugdwet aangenomen. De ambulante ondersteuning gaat per 1 januari 2015 over naar de gemeente. In veel gemeenten gaan buurtteams van start die straks een deel van de begeleiding uitvoeren aan een grotere groep mensen die thuis blijven thuis wonen. Daarmee komen meer begeleiders en andere organisaties in contact met ouders met een licht verstandelijke beperking.

Amerpoort gaat door met de begeleiding van deze ouders. Ook na tien jaar blijft aan de begeleiding en beschutting van Parkwijk behoefte bestaan. Onze gezinscoaches gaan naar buurtteams en bieden daarnaast aanvullende of specialistische begeleiding. Zo krijgt onze advies- en consultatiefunctie een groter belang. Onze begeleiders en gedragsdeskundigen zetten hun kennis en ervaring graag in om andere professionals te coachen en te adviseren.

Dit boek is het tweede deel in de serie 'Amerpoort werkt'. Die titel hebben we gekozen voor een serie boeken die Amerpoort uitbrengt. Met de boeken willen we laten zien dat er van alles gebeurt - op het gebied van wonen, werken, dagbesteding, logeren en vrijetijdsbeleving - dat de moeite van het delen waard is. Onze medewerkers ondersteunen mensen met een verstandelijke beperking op allerlei terreinen, en ze doen dat met hart en ziel. Dat werkt. De titel wil dus ook onderstrepen dat onze benadering effect sorteert. Er gebeuren veel mooie dingen binnen de organisatie. En daar zijn we eigenlijk best trots op.

Voor de komende jaren is het ontwikkelen en uitdragen van kennis een van de 'speerpunten' in het beleid van Amerpoort. We doen dat uiteraard niet zomaar. We hebben daarbij voortdurend het welzijn van mensen met een verstandelijke beperking voor ogen. Door kennisontwikkeling streven we naar steeds betere kwaliteit van zorg die beter aansluit bij de vraag van de cliënt. We kunnen nooit zeggen: we zijn er. We moeten voortdurend verder kijken: welke vragen van cliënten liggen er? En in hoeverre beantwoorden wij die nog op de goede manier? Daarbij geloven we dat de kennis die we voor onze eigen cliënten en organisatie ontwikkelen, niet binnen onze muren moeten houden. We delen die graag met anderen, in de hoop dat ook zij er hun voordeel mee doen.

Ook met dit boek deelt Amerpoort graag de opgedane kennis. In deze uitgave vindt u niet alleen theorie, maar vooral ook veel praktische informatie. Een handleiding voor onze 'nieuwe' collega's.

Ik bedank de auteurs van 'Goed genoeg opvoederschap' voor het maken van zo'n leesbaar en werkbaar boek. En ik hoop dat lezers van dit boek geïnspireerd raken om samen met ouders met een verstandelijke beperking te werken aan een opvoeding die 'goed genoeg' is.

Wiesje Heeringa

*Directeur Divisie BinG!,
Amerpoort*

INHOUDSOPGAVE

VOORWOORD	
DE NOODZAAK VAN ONDERSTEUNING.....	03
INHOUDSOPGAVE.....	07
INLEIDING	
HET DORP OM HET GEZIN HEEN	09
HOOFDSTUK 1	
EEN LICHT VERSTANDELIJKE BEPERKING EN OPVOEDEN	12
HOOFDSTUK 2	
SYSTEEMGERICHT WERKEN.....	20
HOOFDSTUK 3	
DE KRACHT VAN HET GEZIN	28
HOOFDSTUK 4	
DE KWALITEIT VAN DE MEDEWERKER.....	38
HOOFDSTUK 5	
DE GEZINSONDERSTEUNERS VAN AMERPOORT	44
BIJLAGE	
LITERATUURLIJST	60
COLOFON.....	62

INLEIDING

HET DORP OM HET GEZIN HEEN

Amerpoort begon in 2004 in Utrecht met de locatie Parkwijk. We ondersteunen daar ouders met een verstandelijke beperking bij de verzorging en opvoeding van hun kinderen. De vraag is daarbij niet of mensen met een verstandelijke beperking kinderen mogen krijgen, want deze kinderen zijn er al. Waar het ons om gaat, is samen met hen te werken aan een opvoeding die ‘goed genoeg’ is.

De meeste kinderen van dergelijke ouders komen overigens niet in Parkwijk terecht; zij wonen gewoon thuis. Maar zorgen voor een gezin is een grote opgave. Meestal kampen de ouders met meerdere problemen tegelijk: financiële, sociale, huishoudelijke, opvoedkundige... En als het fout gaat, zijn de kinderen meestal ‘het kind van de rekening’. Met alle gevolgen van dien. Ook deze gezinnen hebben dus ondersteuning nodig. Niet in een intramurale setting als Parkwijk, maar gewoon thuis.

It takes a village...

Het spreekwoord ‘it takes a village to raise a child’ komt oorspronkelijk uit Afrika, waar veel hechtere banden bestaan tussen familieleden, vrienden en dorpsgenoten dan in Europa. Maar het is van toepassing op alle kinderen, overal ter wereld. Ouders met een verstandelijke beperking hebben meer dan anderen ondersteuning nodig bij de zware taak die het

opvoeden van een kind nu eenmaal is. Het is mooi als daar familieleden, vrienden, burens of dorpsgenoten bij ingeschakeld kunnen worden. Maar soms is er ook professionele hulp nodig. Samen slagen we erin dat ‘dorp’ rond het gezin te creëren.

Amerpoort vindt het belangrijk dat ouders de regie houden over hun eigen leven én dat van hun kinderen. Daarom begeleiden wij hen bij de opvoeding en in het ouderschap, maar ook bij persoonlijke problemen. We ondersteunen hen in relaties met familie en vrienden of contact met instanties. We bieden hulp bij de huishouding, de administratie of het vinden van werk.

Amerpoort werkt daarin – zo nodig – samen met jeugdzorgorganisatie William Schrikker Groep. Beide organisaties vinden het belangrijk dat gezinnen met dit soort problemen in beeld blijven, ook als de signalering en ondersteuning een verantwoordelijkheid is van wijk- of jeugdteams. Daarom schetsen wij in dit boek een beeld van de problematiek in deze gezinnen. We vertellen over onze manier van ondersteunen, die gebaseerd is op de ervaringen van de afgelopen tien jaar. In die jaren is onze visie op dit werk sterk veranderd: van “deze gezinnen kunnen het niet, wij nemen het over” naar “wat is er nodig om deze ouders te begeleiden naar goed genoeg opvoederschap?”.

Het kind voorop

Goed genoeg opvoeden betekent volgens ons dat ouders voldoende oog hebben voor de behoeften van hun kind. Ze kunnen liefde en verzorging bieden en een omgeving creëren waarin het kind zich veilig voelt en kan ontwikkelen.

De gezinsondersteuners van Amerpoort gebruiken hun expertise op het gebied van mensen met een licht verstandelijke beperking om de ouders te coachen. Zij zijn in staat aan te sluiten bij het ontwikkelingsniveau van de ouders. Dat is nodig om met hen samen te werken en in gesprek te gaan over bijvoorbeeld sociale vaardigheden, spanningen in het gezin of huiselijk geweld. Daarbij gaat het natuurlijk ook steeds over de vraag wat goed is voor het kind. De gezinscoach neemt de opvoeding niet over; dat is de taak van de ouders zelf. Lukt dat niet? Dan tonen ze ook goed ouderschap door de opvoeding over te dragen aan anderen. Dat is niet gemakkelijk, maar soms wel de beste oplossing. Het belang en de ontwikkeling van het kind staan altijd voorop.

We weten nog niet precies welke gevolgen de veranderingen in de Wmo en de Jeugdzorg voor deze gezinnen hebben. Wat Amerpoort nu vooral belangrijk vindt, is ervoor zorgen dat de kennis en ervaring die we met elkaar hebben opgebouwd, dichtbij deze burgers blijft. In dit boek schetsen gedragsdeskundigen Ans de Jong, Barbara Stremmelaar en Janneke Looij daarom de visie van Amerpoort op de ondersteuning van ouders met een verstandelijke beperking. Hun verhaal wordt geïllustreerd met voorbeelden uit de praktijk.

Een andere manier

Toen we in 2004 begonnen, ondersteunden we de ouder als individu. Uitgangspunt was: de ouder (meestal de moeder) is cliënt en krijgt ondersteuning op alle levensgebieden, dus ook bij de opvoeding. Als de moeder het niet goed kan,

springt de begeleider bij, geeft advies of neemt taken over. En als de moeder dat niet wil, bemoeien we ons niet teveel met de opvoeding.

Zo ontstonden twee uitersten in ondersteuning. In sommige gezinnen was de betrokkenheid groot en voedden begeleiders het kind mede op. In andere gezinnen keek de begeleiding op afstand toe en kon de moeder het zelf proberen. Totdat het mis ging en het kind – in het uiterste geval – uit huis moest worden geplaatst. Dit onderscheid is enigszins gechargeerd; er was ook een begeleidingsstijl tussenin. Maar in de kern konden deze uitersten de consequentie zijn van deze manier van begeleiden. Aan de basis lag een individualistische benadering van een situatie die van nature niet individualistisch is, namelijk die van een gezin.

Opgedane ervaringen maken duidelijk dat deze manier van werken voor zowel het kind en de ouder als de ondersteuner tot handelingsverlegenheid en onmacht kan leiden. Benadering van het gezin als systeem biedt een oplossing. De systeemtheorie is daarom de basis gaan vormen voor onze begeleiding. Vervolgens hebben we deze manier van werken in scholing, methodiek en praktijkervaring verder ontwikkeld. Hoofdstuk 2 gaat hier dieper op in.

Maar eerst schetsen we in hoofdstuk 1 het probleem. Wat houdt een licht verstandelijke beperking in? Welke effecten heeft die beperking op het opvoeden van een kind? In hoofdstuk 3 beschrijven we de theorie, de bril waardoor we bij Amerpoort kijken, en gaan we in op het effect van de systeemgerichte basishouding. In het hoofdstuk 4 komen de competenties aan de orde waarover medewerkers moeten beschikken om dit werk te kunnen doen. In hoofdstuk 5 ziet u welke gezinsondersteuners op dit moment bij Amerpoort werken.

HOOFDSTUK 1: EEN LICHT VERSTANDELIJKE BEPERKING EN OPVOEDEN

Dit hoofdstuk beschrijft wat een licht verstandelijke beperking inhoudt en welke effecten deze beperking kan hebben op het opvoeden van een kind. We beginnen met de praktijk.

Het verhaal van Kelly

Kelly is in paniek. Het beltegoed van haar ene telefoon is bijna op en haar andere telefoon kan ze niet vinden. Ze moet nodig haar bewindvoerder spreken; ze heeft meer geld nodig. Ze heeft shampoo gekocht bij Douglas en heeft nu geen geld meer om sigaretten te kopen. Haar moeder kan ze niet bellen, want de twee hebben alweer een paar weken ruzie. Haar moeder zegt dat Kelly geen goede moeder is, omdat Michael niet op schoolreisje mag. Dat bepaalt ze toch zeker zelf?

Michael is zeven jaar en gaat naar een gewone basisschool. Hij heeft astma en zou op schoolreis weleens last kunnen krijgen. De juf heeft aangeboden extra op hem te letten, maar Kelly vertrouwt de school niet. En een lange dag zonder Michael vindt ze moeilijk. Ook al is hij vaak boos, scheldt hij Kelly uit en schopt hij zijn speelgoed kapot – hij is toch haar zoon. Michael kan goed leren, zegt de juf. Hij maakt sommen die Kelly echt niet snapt. Hij kan ook beter lezen dan zij. Dat is handig; over een tijdje kan hij haar helpen met brieven lezen en hoeft ze ook geen bewindvoerder meer. Michael is haar steun en toeverlaat sinds Roy, de vader van Michael en Robin, haar heeft verlaten voor haar beste vriendin. Het contact met Roy verloopt niet zo goed op dit moment.

Erg vermoeiend

Robin, haar andere zoon, is niet zo slim. Hij moet straks als hij vier jaar is naar een speciale school. Net als Kelly zelf vroeger. Kelly vindt Robin erg vermoeiend. Ze legt hem vaak in bed als hij niet luistert. Ze zette hem eerst in de box, maar Suzan, haar ondersteuner, vindt dit geen goed idee. Suzan zegt ook dat Kelly Robin eerder ontbijt moet geven. Kelly begrijpt dit niet goed; zij heeft zelf nooit honger en ontbijt pas om elf uur.

Robin wil ook steeds haar aandacht, terwijl Kelly aan het chatten is. Dan geeft ze hem maar een flesje met sap; dan stopt hij met zeuren. Suzan zegt dat de gaatjes die Robin in zijn gebit heeft van het sap komen. Maar dat klopt niet, want Kelly geeft hem multivitaminen sap. Dat is gezond. Spelen met Robin vindt ze moeilijk; ze kan niet verzinnen wat te doen. Hij houdt dingen ook maar een kwartier vol en wil steeds hetzelfde. Soms gaat Kelly met Robin naar de speeltuin, maar alleen als Michael op school zit. Twee jongens tegelijk om op te letten, is zwaar. Ze maken ook vaak ruzie samen. Kelly schreeuwt dan dat ze moeten ophouden. Soms helpt dat.

Eens per week

Suzan komt eens per week bij Kelly. Ze is gekomen toen Kelly heel hoge schulden had. Suzan denkt met Kelly mee over allerlei dingen, zoals de opvoeding en het huishouden. Suzan maakt zich zorgen om Michael en Robin, zegt ze. Kelly wordt hier boos om, ze doet toch haar best en geeft haar kinderen liefde? Haar huis is opgeruimd. Iedereen kan wel iets niet. En het is zwaar in je eentje. Daar moet Suzan rekening mee houden. Gelukkig is Michael het met haar eens en is hij ook boos op Suzan.

Suzan oefent met Kelly hoe zij aan Robin en Michael kan zien wat zij nodig hebben. En hoe ze dan het beste kan reageren. Dat is moeilijk, want hoe zie je dat nou? Kelly kan toch niet in hun hoofd kijken? Suzan geeft het voorbeeld dat Robin erg verkouden is, zijn oor vasthoudt en 'au' zegt. Al na drie huis-

bezoeken ziet ze dit. Kelly vindt dit overdreven; Robin heeft vast zijn oor gestoten. Daarom heeft ze geen afspraak gemaakt met de huisarts. Ze vergeet het ook om te doen eigenlijk. In haar agenda kijkt ze niet. En het planbord dat ze samen met Suzan heeft gekocht, staat achter de kast.

Als ze boos zijn

Soms is het wel fijn als Suzan komt. Vooral als Michael of Robin boos is. Kelly weet dan echt niet hoe ze de jongens weer rustig krijgt. Ze zet de televisie harder en stuurt ze naar buiten, maar dat werkt niet zo goed. Suzan vraagt aan Kelly of ze ziet wat er gebeurt en wat ze denkt dat er anders moet. Samen oefenen ze dan of dat werkt. Suzan geeft haar extra tips. Bijvoorbeeld over wat Kelly tegen Robin en Michael kan zeggen.

Maar Suzan moet wel eerst vragen of het goed is dat ze een tip geeft, want Kelly houdt er niet van als ze zich er zomaar mee bemoeit. Dat hebben ze samen afgesproken. Ze hebben ook afgesproken dat Kelly al haar zorgen en boosheid niet meer met Michael bespreekt, maar dat lukt niet. Kelly vindt dat haar zoon het best mag weten als ze boos of verdrietig is. Als Suzan het dan weer met haar bespreekt, snapt ze wel waarom het niet handig is voor Michael.

Zo zwaar

Als Kelly van te voren had geweten dat kinderen opvoeden zo zwaar zou zijn, had ze nog wel even gewacht. Een jaar of zo. Tot ze een goed baantje had en meer geld. Haar moeder wilde alleen zo graag oma worden. En met Roy ging alles al een hele tijd goed; hij wilde ook kinderen. Ze kenden elkaar zes maanden toen ze zwanger raakte. Dat was best een fijne tijd; iedereen was aardig voor haar.

Nu is iedereen streng over hoe ze met de kinderen omgaat. Naar het consultatiebureau wil ze niet meer, want daar zeggen

ze dat Robin zich niet goed genoeg ontwikkelt. Kan zij er wat aan doen dat hij geen groente eet? Wat ontwikkelen nog meer betekent, is ze vergeten. Kelly zou willen dat haar kinderen wat makkelijker waren. Dan zou het voor haar ook makkelijker zijn. En als het toch echt niet meer gaat, neemt Kelly een gezinsvoogd. Die had zij zelf vroeger ook.

Kelly kijkt op haar telefoon; het is tijd om Michael van school te halen. Robin huilt boven in zijn bed. Kelly negeert hem maar even, want ze moet op tijd op het schoolplein zijn, zegt de juf.

Licht verstandelijke beperking

Een licht verstandelijke beperking kenmerkt zich voornamelijk door een beperkt sociaal aanpassingsvermogen. Dat zorgt voor allerlei sociale, communicatieve en praktische problemen. Verder zijn er tekorten in de intellectuele functies, bijvoorbeeld op het gebied van redeneren, abstract denken of problemen oplossen.

Mensen met een licht verstandelijke beperking zijn daardoor sociaal kwetsbaar. Zij vinden het moeilijk om te functioneren in het maatschappelijk verkeer. Hun beperkt sociaal aanpassingsvermogen veroorzaakt telkens opnieuw problemen. Hun zelfstandigheid staat voortdurend onder druk, net als hun deelname aan het sociale leven. Velen hebben daardoor een geschiedenis van tegenslagen en kwetsuren en een blijvende behoefte aan ondersteuning.

Ouders met een verstandelijke beperking zijn op de meeste gebieden hetzelfde als ouders zonder beperking. Maar hun beperking brengt wel belemmeringen mee voor het ouderschap en de opvoeding. Opvoeden bestaat voor een deel uit concrete taken, zoals schoonmaken, boodschappen doen en eten koken. Ouders met een beperking kunnen deze taken meestal wel zelfstandig of met enige ondersteuning uitvoeren.

Als het gaat om meer abstracte kennis en de sociale en emotionele vaardigheden die bij opvoeden horen, gaat de beperking een grotere rol spelen (Verdonk, 2011). De verstandelijke beperking van de ouder heeft per definitie effect op het kind en diens ontwikkeling.

We kunnen kenmerken van een licht verstandelijke beperking op verschillende manieren en onder verschillende noemers beschrijven. Hierbij is het onderscheid tussen kenmerken en de gevolgen daarvan nog weleens lastig te maken. In de wetenschap is de definitie van een licht verstandelijke beperking en de bijbehorende kenmerken aan ontwikkeling onderhevig. Er is voortdurend sprake van voortschrijdend inzicht.

Hieronder benoemen we een aantal kenmerken op het gebied van cognitieve ontwikkeling, communicatieve, sociale en emotionele vaardigheden en persoonlijkheid, presentatie en zelfbeeld. Deze kenmerken hebben op hun beurt gevolgen voor de hechting tussen ouder en kind en voor de verhouding tot de sociale omgeving en samenleving. Bij de beschrijving van elk kenmerk gaan we in op de effecten hiervan op opvoeden en ouderschap.

Cognitieve ontwikkeling

Mensen met een licht verstandelijke beperking hebben een verlaagd intellectueel functioneren. Dat uit zich in een verlaagde IQ-score: tussen 50 en 70. Bij een score tussen 70 en 85 spreken we alleen van een licht verstandelijke beperking als er ook bijkomende problemen zijn. Deze mensen denken heel concreet en zijn gericht op het hier en nu. Ze vinden het lastig om de tijd te overzien en hun aandacht en concentratie vast te houden. Eerst denken en dan doen – dat lukt meestal niet. Hun denken verloopt trager. Ze hebben meer tijd nodig om nieuwe informatie te verwerken en aan te leren. Flexibel omgaan met informatie is een probleem.

Plannen, structureren en organiseren is ingewikkeld, evenals het oplossen van een probleem. Licht verstandelijk beperkte mensen hebben minder goed zicht op oorzaak en gevolg en kunnen slecht hoofdzaken van bijzaken onderscheiden. Daardoor hebben ze minder inzicht in het effect van hun eigen gedrag op anderen. Ze handelen vaak impulsief, en zijn daarin op zichzelf gericht. Ze zoeken de oorzaken van zowel succes als mislukking buiten zichzelf.

Al deze beperkingen hebben een duidelijk effect op opvoeden. Ouders van een opgroeiend kind moeten direct in actie kunnen komen en snel handelen. Ouders met een beperking reageren trager en daardoor regelmatig te laat; de telefoon die voor het grijpen lag, hebben ze dan kapot gegooid. Ze worden boos op het kind, dat in hun ogen beter had moeten weten. Of ze vergeten het kind in te schrijven bij een basisschool, terwijl het volgende week al vier jaar wordt. Vooruitdenken om gevaarlijke situaties te voorkomen of te anticiperen op toekomstige ontwikkelingen, ontbreekt doorgaans.

Ook ontbreekt het voorstellingsvermogen om bijvoorbeeld te bedenken dat een kind van de ene op de andere dag een vaardigheid kan beheersen. Zo kan een kind ineens staan, terwijl dat de vorige dag nog onmogelijk was. Hierdoor komen voorwerpen ineens binnen zijn handbereik. Flexibel inspelen op situaties en variëren naar gelang het karakter van een kind, is een moeilijke opgave. Het gevolg is dat een kind van twee jaar net als zijn oudere zusje tien minuten op de gang moet staan. Of dat een kind niet op zwemles gaat, omdat de ouder het teveel gedoe vindt.

Opvoeden vraagt dat ouders hun aandacht verdelen over verschillende kinderen en over verschillende bezigheden in het huishouden. Een ouder met een beperking kan echter maar één ding tegelijk. Daardoor kan het gebeuren dat de woonkamer netjes is gestofzuigd, maar het kind nog geen lunch heeft gehad. Of dat het kind schone kleding aanheeft, maar

de schimmel op het aanrecht plakt. Ouders met een beperking stellen meestal geen vraag om hulp. Ze zien niet wat er mist of mislukt. Ze leggen geen link tussen zaken die met elkaar te maken hebben; het incident van gisteren bespreken ze vandaag niet automatisch met de ondersteuner.

Communicatieve vaardigheden

Mensen met een licht verstandelijke beperking hebben ondersteuning nodig op het gebied van communicatie. Zij kunnen zich moeilijker in woorden uitdrukken en begrijpen nuances in taal niet goed. Begrijpend lezen vormt vaak een probleem, evenals schrijven. De betekenis van woorden als opvoeden, ontwikkelen en structuur begrijpen ze niet zomaar. Ze kennen de woorden misschien uit eerder contact met hulpverleners, maar wat er precies mee bedoeld wordt? Ze nemen taal letterlijk. Als een begeleider bijvoorbeeld zegt dat een kind voldoende warmte moet ervaren, kan een ouder dat opvatten als: mijn peuter moet vandaag een warme trui aan.

Ouders met een beperking reageren geregeld primair of direct, zonder na te denken over de gevolgen. Omdat ze een ander niet goed begrijpen of interpreteren, ontstaat er boosheid of verdriet. We kunnen dat voorkomen door ze te helpen bij het ordenen en 'vertalen' van de informatie in contact met anderen. Soms is een gesprek voeren te moeilijk of te direct en past het beter iemand te mailen of een bericht te sturen.

Sociale en emotionele vaardigheden

Mensen met een licht verstandelijke beperking hebben minder goed ontwikkelde sociale vaardigheden. Zij missen inzicht in wat wel of niet (maatschappelijk) gangbaar is, hoe hun gedrag overkomt op anderen en wat de betekenis van andermans gedrag is. Ze zijn sociaal minder weerbaar en erg beïnvloedbaar. Ze stellen zich afhankelijk op of willen juist alles zelf doen.

“Eerlijkheid opent deuren”

“Het belangrijkste in de communicatie met deze gezinnen is je taalgebruik aanpassen en telkens te vragen: vertel nog eens wat we hebben besproken?”

Elke ouder is onzeker, maar ouders met een beperking hebben zoveel ervaring met falen dat ze ook niet meer dŭrven. Bovendien zijn ze vaak niet gewend om hun gevoelens te bespreken. Hun netwerk is vaak zo beperkt dat er niemand is om mee te sparren. Ze denken dat zij de enigen zijn die tegen de problemen aanlopen. Als je ze kunt laten inzien dat dit niet het geval is, heb je al een wereld gewonnen. Verder is het belangrijk om succes uit te vergroten en complimenten te geven. Het is onvoorstelbaar wat dat met ze doet. En eerlijk zeggen dat je het soms ook even niet weet... Ook dat opent deuren.”

Sanne

Omgaan met emoties is ook lastig. Een verstandelijke beperking betekent altijd een beperking in de emotionele ontwikkeling. Het beheersen van impulsen is moeilijker, net als het herkennen en delen van emoties. Nabijheid van anderen is nodig om emoties te reguleren en bij te dragen aan gewetensvorming. Dat heeft gevolgen voor de opvoeding. Opvoeden betekent dat je je moet kunnen inleven in je kinderen. Wat gaat er in hen om? Je moet ‘in de schoenen van de ander’ kunnen staan.

Voor ouders met een beperking is het heel ingewikkeld om te snappen dat kinderen niet hetzelfde kunnen, voelen en weten als een volwassene. Ze denken vanuit zichzelf. Een moeder zegt dat haar vier maanden oude baby haar pest door ‘s nachts wakker te worden. Een angstige vader interpreteert het huilen van zijn zoon voortdurend als uiting van pijn en niet van honger.

Ouders met een beperking herkennen signalen van een kind slecht; ze zijn minder sensitief. Ze kunnen niet goed adequaat reageren; ze zijn minder responsief. Ze herkennen signalen van onlust of pijn, maar ook signalen van tevredenheid of blijdschap minder goed. Ze reageren te weinig of juist te veel. In het eerste geval laten ze een kind te lang met oorpijn lopen, in het tweede geval houden ze een kind dat boos uit school komt de volgende dag meteen thuis.

Persoonlijkheid en presentatie

Aan mensen met een licht verstandelijke beperking kun je vaak niet zien dat ze een beperking hebben. In een gesprek valt meestal niet meteen op dat ze iets niet goed begrijpen. Ze hebben een arsenaal aan vaardigheden ontwikkeld om dit te verbergen. Ze presenteren zich meestal goed en brengen problemen niet zomaar ter sprake. Dit heeft te maken met een onrealistisch zelfbeeld.

Sommigen onderschatten zichzelf door veelvuldige faalervaringen, waardoor ze een negatief zelfbeeld ontwikkelen en weinig zelfvertrouwen hebben. Anderen overschatten zichzelf en pakken dingen aan die duidelijk te hoog gegrepen zijn. Ze vinden het belangrijk om erbij te horen en normaal te zijn. Daar hoort ook het krijgen van kinderen bij. Of de aanschaf van de nieuwste scooter of smartphone. Het kan even duren voordat de omgeving in de gaten heeft dat een ouder een verstandelijke beperking heeft.

Ouders met een beperking zijn – ook in de opvoeding – meestal op hun eigen behoeften gericht. Dus eerst die sigaret roken en pas daarna het flesje geven. Wel naar een pretpark omdat je dat zelf zo leuk vindt, en niet naar de kinderbouwerij waar het kind van houdt. De ouder onderschat of overschat niet alleen zichzelf, maar ook het kind. Het kind doet al op jonge leeftijd allerlei dingen zelfstandig, die (in de ogen van de omgeving) de ouder zou moeten doen. Of juist andersom: de ouder blijft het kind maar helpen en biedt het te weinig ruimte en zelfstandigheid.

Problemen met hechting

Het hechtingsproces tussen ouder en kind verloopt meestal niet optimaal in gezinnen waar de ouders een beperking hebben. Dat heeft te maken met hun beperkt inlevingsvermogen of met een gebrek aan kennis over de behoeften en de ontwikkeling van het kind. Soms komt het ook voort uit een gebrek aan opvoedingsvaardigheden.

Hun beperkte cognitieve mogelijkheden spelen de ouders hier parten. Ook kan meespelen dat zij zelf emotioneel beschadigd zijn of gekwetst in relaties, waardoor ze niet in staat zijn om liefde, aandacht en veiligheid te bieden. En dan is er ook nog de eigen opvoedgeschiedenis. Deze ouders zijn vaak zelf niet goed gehecht, met als gevolg mogelijke problemen in de volgende generatie.

Persoonskenmerken van de ouder en van het kind beïnvloeden elkaar wederzijds en bepalen het verloop van het hechtingsproces. Ook allerlei factoren in de omgeving werken door. Denk bijvoorbeeld aan de stress door slechte huisvesting of belabberde financiën, of aan de ingewikkelde relatie met familie, vrienden of buurtgenoten. Vergeet ook niet de mogelijke dreiging van een uithuisplaatsing van het kind. Problemen met gehechtheid hebben altijd effect op de manier

waarop een ouder opvoedt en op de manier waarop een kind sociale relaties aangaat. (bron: *Notitie Systeemgerichte Gezinscoaching*, Amerpoort, 2011)

Sociale omgeving en samenleving

‘It takes a village to raise a child.’ Ja, maar mensen met een verstandelijke beperking hebben meestal beperkte en instabiele netwerken. Zij hebben in de samenleving een lage economische status en verkeren geregeld in een sociaal isolement. Ze groeien op in armere wijken en missen goed voorbeeldgedrag van ouders, zeker als er in vorige generaties ook sprake is van verstandelijke beperkingen.

Mensen met een licht verstandelijke beperking hebben meer kans op psychische en psychiatrische problemen, mishandeling, verwaarlozing, geweld en seksueel misbruik. Daardoor lopen ze al vanaf jonge leeftijd kwetsuren op. Door hun beperking leren ze nauwelijks van eerder opgedane ervaringen en bouwen ze ook weinig kennis op om een volgende stressvolle gebeurtenis het hoofd te kunnen bieden.

Moonen (2014) noemt dit een cumulatief risicomodel: hoe meer problemen op verschillende levensgebieden, hoe groter de kans op maatschappelijke problemen. Ouders met een beperking hebben vrijwel nooit problemen op slechts één gebied, ze hebben veel problemen die met elkaar verweven zijn: huisvesting, financiën, huishouden, werk, gezondheid en identiteit. Wie ruzie maakt met grootouders of financiële schulden heeft, is onherroepelijk afgeleid van de opvoedingstaken.

Ook een beperkt en instabiel netwerk heeft onmiddellijk effect op de draagkracht van de ouders en dus op hun tijd en aandacht voor opvoeding en ouderschap. Veel ouders met een beperking kunnen op weinig naasten terugvallen of voelen

zich door hen belemmerd. Tegelijkertijd ontbreekt het hen aan vaardigheden om relaties te herstellen en te onderhouden, zeker als ze zelf gekwetst zijn geraakt. Ze vertellen hun kinderen dat mensen niet te vertrouwen zijn en dat de wereld tegen hen is. Of ze vertellen juist dat ze nooit zonder hulpverleners zullen kunnen functioneren. Op grond van eerdere negatieve ervaringen wantrouwen ze professionals, artsen en consultatiebureaus worden. Onbekendheid en onbegrip bevestigen dit wantrouwen steeds opnieuw.

HOOFDSTUK 2: SYSTEEMGERICHT WERKEN

Dit hoofdstuk beschrijft de theorie die volgens Amerpoort nodig is bij het ondersteunen van een gezin met ouders met een beperking. Het is de bril waardoor we kijken. We gaan daarbij uit van het gezin als een sociaal systeem.

In de zorg voor mensen met een verstandelijke beperking is de ondersteuning de laatste 25 jaar steeds meer gericht op het individu; zijn wens en behoefte zijn richtinggevend. Ook in de ondersteuning aan ouders was het individu allesbepalend. Deze benadering past echter niet bij een gezin, omdat een gezin per definitie juist niet individualistisch is. Ervaring heeft ons geleerd dat deze manier van werken in een gezin voor zowel kind en ouder als ondersteuner tot handelingsverlegenheid en onmacht kan leiden. Benadering van het gezin als systeem biedt wel een oplossing. De Systeemtheorie heeft zich vanaf de jaren vijftig ontwikkeld en is nog steeds in ontwikkeling. Verschillende wetenschappers hebben hun input geleverd en er zijn diverse stromingen binnen deze theorie. Amerpoort gebruikt uit al deze wetenschappelijke kennis die elementen die passen bij de begeleidingsvraag van deze gezinnen.

Meer dan de som der delen

De term 'systeem' duidt op het sociale systeem waarvan mensen deel uitmaken: de mensen die wij kennen en met wie we een band hebben. Iedereen maakt deel uit van verschillende sociale systemen: het gezin, de school, het werk, de buurt. Binnen een sociaal systeem beïnvloeden mensen elkaar. Gedachten, gedrag, gevoelens en verwachtingen ontstaan in wisselwerking met anderen uit onze omgeving.

Jessurun (2010) beschrijft de volgende uitgangspunten van het systeemdenken:

- Het geheel is meer en anders dan de som der delen
- Een deel kan alleen begrepen worden in samenhang met het geheel
- Een verandering in één deel beïnvloedt elk ander deel en het geheel
- Het geheel vertoont sterke neiging tot de handhaving van een intern evenwicht

Dit betekent dat je als ondersteuner niet een aantal individuen begeleidt, maar een gezinssysteem: een geheel van personen en de onderlinge relaties tussen hen, met verschillende rollen, taken, behoeften en verantwoordelijkheden. Elk contact met het gezin of een gezinslid doet iets met de andere gezinsleden en de onderlinge relaties. Het beïnvloedt bovendien de relatie met mensen uit hun omgeving. Dit bewustzijn is de basis van het werken voor de ondersteuner. Daarnaast zijn enkele principes van belang, die we hieronder beschrijven.

Een circulaire blik

Systeemgericht werken vraagt van de ondersteuner een circulaire kijk op de werkelijkheid. Dat is iets heel anders dan dat je denkt in oorzaak en gevolg: wie doet wie wat aan, wie is de schuldige? Dit werkt alleen maar verstarrend. Het helpt een gezin met problemen niet verder, maar zal juist de bestaande patronen bevestigen of versterken. In plaats daarvan denk je in cirkels. Daarin geldt een gelijktijdige wederkerigheid: terwijl de één de ander beïnvloedt, heeft de ander invloed op de één.

Je kijkt dus naar bestaande patronen rond een probleem en hoe de gezinsleden het probleem en elkaar beïnvloeden. Samen met het gezin zoek je naar een alternatieve manier

van met elkaar omgaan, waardoor het probleem verkleint of verdwijnt. Je hebt oog voor de situatie waarin het probleem is ontstaan. Ook de omgeving is namelijk van invloed op het probleem, en kan dus bij de oplossing een rol spelen.

Meervoudig partijdig

Binnen het systeemdenken is niet sprake van één werkelijkheid, maar van meerdere werkelijkheden. Afhankelijk van zijn positie in de interactie met anderen, verleent iemand betekenis aan een situatie en creëert hij zijn werkelijkheid. We noemen dit interpunctie. Vanuit deze persoonlijke positie heeft iedereen een gelijk. Als de verschillende werkelijkheden elkaar uitsluiten, ontstaat er onenigheid of strijd.

Ook in een gezin ontwikkelen gezinsleden beelden over elkaar, over de ervaringen die zij opdoen en over de problemen. Deze beelden kunnen met elkaar botsen en tot conflicten leiden. Zonder dat de gezinsleden zich ervan bewust zijn, houden ze door hun beeld van de ander een probleem in stand.

Bijvoorbeeld: een moeder en dochter hebben beiden het gevoel dat de ander geen tijd en aandacht heeft. Terwijl ze dit allebei erg missen. De moeder zegt: "Ik vraag haar maar niets meer, want dan krijg ik weer te horen dat ik me nergens mee mag bemoeien." De dochter geeft aan dat ze niets meer aan haar moeder vertelt, want die vraagt toch nooit ergens naar. "En als ze iets vraagt, is het vast omdat ik het niet goed doe."

Beide werkelijkheden bestaan. Ze kunnen blijven voortbestaan, zolang niemand ze naast elkaar plaatst. Pas als iemand ze uitsprekt en de ander ze hoort, kan er ruimte voor een nieuwe vraag ontstaan: wil je dat het zo blijft of zou je het anders willen? Deze vraag biedt ruimte voor een nieuwe kijk, een nieuw patroon. Als ondersteuner neem je zo een 'meervoudig

partijdige positie' in (Choy, 2001). Je kunt gezinsleden helpen in te zien dat meerdere werkelijkheden naast elkaar kunnen bestaan. Alleen met deze houding kun je samen met de gezinsleden naar oplossingen zoeken.

De vaders verdienen hierbij extra aandacht. Soms zijn zij aanwezig in het gezin en vervullen ze hun rol. Vaker zijn zij op afstand aanwezig of helemaal buiten beeld. De reden kan zijn dat de moeder nooit een vaste relatie had met de vader en hij geen kinderwens had. Het kan ook zijn dat de vader onbetrouwbaar is voor de moeder, bijvoorbeeld omdat hij regelmatig in detentie zit of verslaafd is. Hulpverleners zien deze afwezigheid of onbetrouwbaarheid vaak te gemakkelijk als aanleiding om de situatie maar te laten zoals hij is. Gevolg: het kind groeit op zonder een aanwezige vader.

Uit onderzoek (Zwaan, 2013) is bekend dat opgroeien zonder vader problemen kan geven bij de identiteitsontwikkeling. Of de vader nu betrouwbaar is of niet, hij is en blijft de vader. Dus is het wenselijk dat je als ondersteuner de vader zoveel mogelijk betreft bij het gezin. De vader is – ook als hij afwezig is – een onderwerp van gesprek met de moeder. Samen zoek je een vorm van betrokkenheid van de vader bij het gezin, die past bij de wensen en mogelijkheden van alle gezinsleden.

Eigen bagage

Onze manier van kijken en denken wordt mede gevormd door onze persoonlijke bagage: wat hebben we meegekregen in de opvoeding, uit eerdere ervaringen, onze cultuur en leefomstandigheden? Het zijn de krachten en de pijnpunten die ieder met zich meedraagt.

Als ondersteuner moet je kennis hebben van je eigen persoonlijke normen, waarden en overtuigingen. Je moet weten wat deze bagage betekent voor de ondersteuning van de ander.

Alleen dan ontstaat er ruimte om open te staan voor het verhaal van het gezin. Zo voelen gezinsleden zich geaccepteerd en gehoord. En zo leer je het gezin echt kennen.

Niet de professional, maar de ouder zelf is de deskundige over zijn of haar leven. Ondersteuning vraagt dus een houding van niet-weten. Een houding van oprechte interesse in de persoon, nieuwsgierigheid naar zijn leven en beweegredenen. Als je als ondersteuner jezelf en het gezin kent, kun je van perspectief wisselen tussen de eigen normen en die van de ander. Dat is essentieel voor het slagen van de ondersteuning.

Bijvoorbeeld: een vrouwelijke ondersteuner is opgevoed met de overtuiging dat het belangrijk is je kansen te grijpen, een opleiding te volgen en onafhankelijk te zijn. Zij ergert zich aan een moeder die geen initiatief neemt om aan het werk te komen en die haar vriend laat bepalen hoe zij haar kinderen opvoedt. Door naar zichzelf te kijken, herkent de ondersteuner haar eigen overtuiging en kan zij kijken naar de overtuiging waarmee deze moeder groot is geworden. Zo krijgt zij begrip voor de manier waarop deze moeder haar leven vormgeeft en ontstaat er ruimte voor ondersteuning.

Over generaties heen

Ouders zijn van grote invloed op de socialisatie van de kinderen. Op hun beurt geven de kinderen weer thema's uit hun jeugd door aan hun eigen kinderen. Zo ontstaan patronen en overtuigingen over generaties heen. We noemen dit transgenerationeel.

Een klacht of probleem in een gezin staat dus niet op zichzelf, maar in verbinding met voorgaande generaties. De manier waarop gezinsleden met een probleem omgaan, hangt af van de wijze waarop de ouder dit probleem vroeger zelf heeft ervaren. En dus ook door de leermomenten, de positieve of negatieve ervaringen met de eigen ouders.

Je moet hiervoor als ondersteuner aandacht hebben en interesse te tonen in de voorgeschiedenis van het gezin. Hulpmiddelen hierbij zijn de levenslijn en het genogram (zie 'Mogelijke interventies', pagina 25). Vanuit de kennis over de voorgaande generaties ga je samen met het gezin op zoek naar krachten en oplossingen voor de huidige problemen.

Werken in de context

Iedereen leeft in de context van zijn omgeving, land, cultuur, religie, noem maar op. Deze context werkt op allerlei manieren door in het eigen leven en dat van je familie en speelt een rol bij het oplossen van problemen.

Als ondersteuner benader je een gezin altijd met oog voor de context waarin het leeft. Je houdt rekening met belemmeringen of helpende factoren uit de omgeving. Bijvoorbeeld: wat is de kracht die religie het gezin kan bieden? Welke invloed heeft de dagelijkse ruzie met de buurvrouw op de opvoeding van de kinderen? Waar woont de familie, hoe zijn de relaties en wie kan steun bieden? Hoe gaan mensen in het land van herkomst om met ziekte?

Loyaliteiten

Loyaliteiten zijn een extra aandachtspunt. Ouders zorgen voor hun kinderen. Door loyaal te zijn, kan het kind iets teruggeven aan de ouder. De loyaliteit van het kind naar de ouder blijft altijd in stand, ook al is er sprake van tekorten in opvoeding of zelfs mishandeling.

Deze onverbreekelijke band is een gegeven waarmee je rekening moet houden. Het kan gebeuren dat een moeder negatief praat over haar ouders. Dit betekent nog niet dat je daarmee deze ouders mag diskwalificeren. Je doet er verstandig aan altijd met respect over de ouders praten, wetende dat deze moeder met haar ouders is groot geworden en altijd aan hen verbonden is.

“Monique heeft hier veel geleerd”

“Neem Monique. Zij is bevallen van haar vijfde kind. De eerste vier zijn uit huis geplaatst. Monique heeft een jaar op locatie Parkwijk gewoond. De kinderrechter vroeg ons om uit te zoeken of zij zelf voor haar kinderen zou kunnen zorgen. Toen Monique hier woonde, zagen wij dat haar kind ernstig aandacht tekort kwam. Dan sta je voor een dilemma. Wil je deze moeder een kans geven? Of trek je direct aan de bel omdat je ziet dat het kind tekort komt? Opgroeien met de nabijheid van een ouder is één van de rechten van het kind. Maar een beschadigde moeder is niet in staat om in contact te komen met haar kind. Laat staan dat ze er een relatie mee kan opbouwen. Ik heb eindeloos geprobeerd om Monique zover te krijgen dat ze zou durven te geloven dat ik het beste met haar voor had. Maar ze voelt zich snel bedreigd. Daardoor was er met haar niet over haar opvoedingsstijl te praten. We hebben geprobeerd om een ritme aan te brengen in haar dag. Dat heeft een kind nodig. We hebben geprobeerd het haar stap voor stap te leren, maar ze kreeg het niet voor elkaar. Op een gegeven moment wil een gezinsvoogd zien dat er een gedragsverandering te zien is. Gebeurt dat niet, dan is het einde verhaal. En dat was het voor Monique en haar baby jammer genoeg ook. Toch weet ik dat Monique hier veel van heeft geleerd. Ik heb fijne gesprekken met haar gehad waardoor ze inzicht heeft gekregen in de rol die haar verleden nog altijd speelt in haar leven. Dat heeft haar misschien de rust gegeven om daar wat mee te doen.”

Agnes

“Wij zijn onderdeel van het systeem”

“Ik stimuleer de mensen die op Parkwijk wonen om zoveel mogelijk het contact met hun netwerk te onderhouden. Toch leidt dat vaak tot teleurstellingen. Een aantal van hen heeft geen netwerk waar ze op kunnen bouwen. Dat is jammer, want ze willen het wel heel graag. Vaak zijn er zoveel problemen dat ik me ook wel afvraag of het netwerk dat wel kan dragen... Wij zijn in ieder geval altijd onderdeel van het systeem van het gezin. Daarom praten we met ouders ook over hun verleden. Wat wil je dat jouw kind meeneemt als het opgroeit? Daarbij is het belangrijk je eigen normen en waarden opzij te kunnen zetten. Soms is het huishouden van onze bewoners bijvoorbeeld een puinhoop. Maar dat blijkt het bij oma ook te zijn. Dus zijn zij het niet anders gewend; zij handelen naar hun eigen normen. Is het dan onze rol om daar verandering in te brengen? Nee!”

Laura

De ouders zijn ook grootouders, een rol die je niet mag vergeten. De relatie met grootouders is waardevol voor een kind. Soms kan het contact tussen kind en grootouder de relatie tussen ouder en grootouder zelfs herstellen. Als de ouders een te groot beroep doen op de (emotionele) zorg van het kind, zal het kind daar vanuit zijn loyaliteit aan willen voldoen. Het neemt dan (een deel van) de ouderrol op zich. Dit noemen we parentificatie.

In gezinnen met ouders met een beperking is dit vaak het geval. Wees dus alert op de signalen. Zorgen voor de ouder is niet per definitie beschadigend voor het kind. Pas wanneer het kind zorg draagt en de ouder de inzet van het kind niet op waarde schat, kan er beschadiging ontstaan. Of wanneer de zorg simpelweg niet te dragen is en de ontwikkeling van het kind daardoor stagneert. Denk bijvoorbeeld aan een kind dat niet naar school gaat, omdat het zich zorgen maakt of zijn moeder niet teveel drinkt en gevaarlijke dingen doet als hij er niet is.

Je kunt ouder en kind helpen om de balans terug te vinden, passend bij hun eigen rol. Bijvoorbeeld door de ouder vaardigheden bij te brengen of te leren een compliment te geven voor de inzet van het kind. De omgeving van het gezin kan ook bijdragen, bijvoorbeeld door taken van de ouder over te nemen of de deur open te zetten voor het kind.

Levenscyclus en faseovergangen

Houd ook rekening met de levenscyclus en faseovergangen van een gezin. De levenscyclus van een gezin kun je verdelen in fasen, waarin gezinsleden voor verschillende taken staan. Het begint met de gezinsvorming en de start van het ouderschap, waarna de basisschoolleeftijd, de pubertijd en de adolescentie volgen. Daarna breekt de fase aan waarin de jongvolwassenen uit huis gaan en zelf een gezin vormen. Daarna volgt de fase van het grootouderschap. Tussen de verschillende fasen bestaan overgangen die een aanpassing van het gezin noodzakelijk maken (Nabuurs, 2007).

Ook andere faseovergangen kunnen een gezin voor een opgave stellen. Denk aan een nieuwe baan, het overlijden van een grootouder, een scheiding, een verhuizing of nieuwe gezinsvorming. Moeite met een overgang of aanpassing aan een nieuwe fase kan leiden tot een probleem binnen het gezin. Bij ouders met een beperking

is vaak sprake van een stapeling van niet goed opgeloste faseovergangen. Hierdoor worden zij sneller geraakt bij een nieuwe overgang en loopt het gezin een groter risico uit balans te raken.

Door het maken van een levenslijn (zie hiernaast) kun je samen met het gezin inzicht krijgen in de overgangen die niet goed verliepen en daarbij alsnog hulp bieden. Ook kun je gezinsleden helpen bij het maken van nieuwe overgangen en het vinden van een nieuwe balans. Zo kun je samen klachten verminderen en problemen oplossen.

Mogelijke interventies

Als ondersteuner kun je de volgende interventies inzetten:

> Gezinstaxatie

Om in de beginfase van de ondersteuning een beeld te krijgen van het functioneren van het gezin, maak je een gezinstaxatie (Berkvens & Robbe, 1996). In gesprek met de gezinsleden krijg je een beeld van onder meer de gezinsfasen en faseovergangen, het aanpassingsvermogen van het gezin, de betrokkenheid op elkaar en de omgeving, communicatiepatronen en het emotioneel gezinsklimaat.

> Genogram

Het genogram is een visuele weergave van de familiebanden van een ouder. Het biedt een schema over twee of meer generaties, met de verschillende relatiepatronen. Het genogram geeft inzicht in de (ziekte)geschiedenis, de belangrijke gebeurtenissen van de ouder en zijn of haar opvattingen over leven en welzijn (Jessurun, 2010). Het genogram helpt je om het functioneren in een gezin beter te begrijpen en het waarden- en normenpatroon te leren kennen. Ook kan het de invloed van een verstandelijke beperking in een familie zichtbaar maken en betekenis geven. Door samen een genogram

te maken, zorg je voor bewustwording van krachten en verbinding met het eigen levensverhaal. Je tekent het genogram op papier of maakt het met duplo poppetjes of ander materiaal.

> Levenslijn

De levenslijn is een chronologische weergave van de levensgeschiedenis van de ouder of het gezin (Nabuurs, 2007). Samen met de gezinsleden bespreek je onplezierige of traumatische momenten en plaatst die op een tijdslijn. Uiteraard doe je hetzelfde met de prettige momenten en die waaruit kracht kan worden geput. Soms ervaren gezinsleden een gebeurtenis verschillend; in dat geval gebruik je verschillende lijnen of kleuren. Ondertussen komen er allerlei verhalen en herinneringen los. Het kan vaak wel een paar uur duren. De gezinsleden ervaren het altijd als waardevol.

> Beschermjassen

Met 'beschermjassen' bedoelen we het inbedden in de eigen cultuur, als bescherming. Je verbindt iemand aan zijn oorspronkelijke krachtbronnen. Dit verlaagt stress en geeft rust om met de spanningen van alledag om te gaan. Het kan gaan om kleine dingen: bijvoorbeeld een familiefoto die iemand doet terugdenken aan een fijn moment, een specifieke maaltijd die oma altijd kookte, een ring of een kledingstuk. Je stelt vragen waaruit duidelijk wordt wat de ander wil vasthouden: "Wat herinner je je van vroeger wat prettig was?" Zeker als mensen verhuisd of geëmigreerd zijn, vormt dit een belangrijk element in de ondersteuning (Tjin A Djie & Zwaan, 2007).

> Een taal erbij

'Een taal erbij' is een middel om iemands verhaal te visualiseren. Samen met de ouder zet je interacties en relaties in het heden neer in een opstelling van duplo poppetjes of ander materiaal. Dat geeft inzicht en ordening en structureert de soms verwarrende werkelijkheid. Tegelijkertijd kun je ook het

**“Ik heb altijd een tas vol
spullen bij me”**

“Om de communicatie te ondersteunen, heb ik altijd een tas vol spullen bij me. Natuurlijk de duplo poppetjes waarmee alle begeleiders werken, maar ook stiften en een laptop om online dingen te laten zien. Je moet aanknopingspunten zoeken bij de ouder zelf. Dat kan een aflevering van Goede Tijden, Slechte Tijden zijn, maar ook een stukje in de krant of een opmerking van één van de kinderen. Soms gaat een deel van de ondersteuning per telefoon of per mail. Dat is de leefwereld van de ouders, daar moet je ook handig in zijn.”

Evelien

verleden en de toekomst erbij plaatsen. Zo leg je een verbinding tussen het hier en nu, de geschiedenis en de gewenste toekomst. De ouder kan zo dichterbij zijn gevoel komen en erkenning krijgen voor zijn pijn of probleem. Samen buig je je over wat er te zien valt. Bovendien blijft dit beeld langer op het netvlies hangen. Samen kun je een opstelling ook veranderen; dit kan leiden tot acceptatie, oplossing of heling.

HOOFDSTUK 3:

DE KRACHT VAN HET GEZIN

In dit hoofdstuk gaan we in op het effect van een systeemgerichte basis-houding op de ondersteuning van een gezin. Ons uitgangspunt is: we bieden ondersteuning vanuit de eigen kracht van het gezin.

Rechten van ouder en kind

Ieder kind heeft het recht om op te groeien in een gezin of familie, zo staat in het Verdrag inzake de rechten van het kind van de Verenigde Naties (VN 1998). En ieder mens heeft recht op het krijgen van een kind en het stichten van een gezin, tenzij dit recht beperkt wordt door nationale regels (Verdonk, 2011).

Dit geldt ook voor mensen met een verstandelijke beperking. Zij zijn juridisch gezien volwaardige burgers met dezelfde rechten en plichten als ieder ander. Dit betekent dat ook ouders met een verstandelijke beperking zelf verantwoordelijk zijn voor het grootbrengen van hun kind. Zij kunnen worden aangesproken op hun rol als ouder en opvoeder en op hun opvoedingsverantwoordelijkheid.

Uit onderzoek blijkt dat het moeilijk is om te voorspellen wanneer een opvoeding door mensen met een beperking slaagt, goed genoeg of onverantwoord is. Er moet dus per gezin afzonderlijk worden gekeken welke ondersteuning nodig is (De Vries, 2005). Daarbij blijkt ondersteuning vanuit het eigen netwerk (familie, vrienden) het belangrijkst te zijn bij de opvoeding. Maar om zich te kunnen ontwikkelen tot volwassene maakt het kind ook deel uit van een gemeenschap, waarin het normen en waarden leert en de omgang met anderen oefent. Deze socialisatie stelt het kind in staat gesteld zijn plek te vinden in de grotere wereld.

Vier buffers

Het grootbrengen van kinderen kan niet zonder stut en steun vanuit de omgeving, betoogt ook onderzoeker Alice van der Pas (1994-1998). Zij spreekt in deze reeks over ‘bufferdenken’. Buffers stellen het gezin in staat om even op adem te komen, nieuwe energie op te doen en de aandacht te richten op andere activiteiten en taken. Er zijn vier factoren die een buffer bieden en dus ouders en kind beschermen.

1 > Een samenleving die positief investeert in ouderschap

Een samenleving die het ouderschap ondersteunt, maar ook voorzieningen treft op het gebied van onderwijs, kinderopvang, opvoedhulp. Een samenleving die solidair is met ouders.

2 > Een sociaal netwerk en een goede taakverdeling

Een groep mensen om de ouders heen die meedenken, advies geven en hun verhaal willen aanhoren. Mensen die kunnen oppassen of een taak kunnen overnemen wanneer de ouders overbelast zijn. Ook is het belangrijk dat de taken tussen ouders en eventuele andere opvoeders goed verdeeld zijn.

3 > Ouders die een metapositie kunnen innemen

Ouders die een plan kunnen maken, het plan uitvoeren en vervolgens bekijken of het heeft gewerkt. Zij kunnen reflecteren op hun eigen handelen en alternatieven bedenken.

4 > Ouders die beschikken over ‘goede ouder’-ervaringen

Ervaringen die ervoor zorgen dat zij trots zijn op het ouderschap.

Wanneer deze buffers stagneren, heeft dit een direct effect op de opvoeding. Er zijn dan onvoldoende buffers aanwezig om op terug te kunnen vallen, waardoor er meer druk komt op het opvoedproces. We zien dat ouders met een verstandelijke beperking zich redelijk tot goed kunnen redden als er voldoende steun aanwezig is in het netwerk. Maar ze beschikken vaak over onvoldoende buffers.

De eerste buffer geldt vaak niet voor hen. De samenleving heeft niet altijd een positief beeld van ouders met een verstandelijke beperking. “Zij zouden geen kinderen mogen krijgen”, is een uitspraak die je geregeld hoort. Daarnaast bestaan er in de Nederlandse samenleving bepaalde opvoedidealen die hun weerslag hebben op mensen met een beperking. Zoals: “Alle mogelijkheden van het kind moeten

“In haar mooiste jurk”

“Jamila (20 jaar) heeft haar dochtertje (6 maanden) in haar mooiste jurk in de kinderwagen gezet. Ze heeft een afspraak met het consultatiebureau. Vlak voordat ze de deur uitgaat, spuugt haar dochtertje over haar schone jurk. Jamila wordt boos en roept dat haar dochter het haar op deze manier expres moeilijk maakt. De gezinscoach ondersteunt Jamila bij het zich verplaatsen in haar dochter door uitleg te geven over wat baby’s van een halfjaar doen.”

Barbara, gedragsdeskundige

“Ik benoem iedere stap”

“Sjoukje was 18 toen ze haar zoontje kreeg. Ze ging bij haar vriend wonen, het kindje ging naar pleegouders. Sjoukje heeft een verstandelijke beperking. Inmiddels is het uit met haar vriend – die niets van het kind wilde weten – en woont Sjoukje op zichzelf. Ze wil voor haar kindje gaan zorgen, het jongetje is inmiddels een jaar. Ik ben nu ingeschakeld om te kijken of dat haalbaar is. Ik ben daar naar Sjoukje toe heel transparant in, ik benoem iedere stap die zij moet zetten om haar doel te bereiken. Zelf heb ik daar zo mijn twijfels bij. Kan ze het? Dat is het grote dilemma. Het belangrijkste is dat ze zelf gaat ervaren wat mogelijk is. Wat verwacht je van het moederschap? Als ik haar dat vraag, benoemt ze alleen de praktische zaken: flesjes, luiers... Kortom, het wordt nog een lange weg. En misschien komen we uiteindelijk wel bij een tussenvorm uit.”

Daniëlle

worden benut” of “Het is belangrijk dat een kind gelukkig wordt”. Het krijgen van een kind geeft ze vaak het gevoel erbij te horen en te kunnen laten zien dat zij wel degelijk in staat zijn om een kind groot te brengen. Het lukt ze vaak niet te bedenken dat opvoeden meer is dan de aanschaf van een wieg, babykleding, luiers en voeding.

Als we kijken naar de tweede buffer, zien we dat de relaties met familie en het netwerk zich vaak kenmerken door conflicten. Het netwerk biedt wisselend steun en afwijzing. Continuïteit ontbreekt; er is sprake van verbroken verbindingen. Mensen met een verstandelijke beperking kunnen minder makkelijk terugvallen op hun netwerk.

Ook de derde buffer is extra lastig voor ouders met een verstandelijke beperking, omdat zij beschikken over minder reflectief vermogen en moeite hebben zich te verplaatsen in de ander.

De vierde buffer gaat evenmin vaak op voor ouders met een verstandelijke beperking. Zoals gezegd valt in hun voorkomen en presentatie niet direct op dat zij een beperking hebben. Daardoor sluiten de verwachtingen van de omgeving niet aan bij de mogelijkheden. Zo stapelen faalervaringen zich op. Verder kunnen zij vaak minder goed putten uit de kennis en ervaring van hun ouders, grootouders en familie. Er is in deze gezinnen regelmatig sprake van huiselijk geweld en financiële en psychische problemen. Hierdoor hebben de ouders minder positieve en geslaagde voorbeelden voorhanden voor de omgang met hun kinderen.

Ouderschap en opvoederschap

In de ondersteuning van ouders met een verstandelijke beperking maken we onderscheid tussen ouderschap en opvoederschap. Het ouderschap blijft altijd voortduren; Van der Pas (1994-1998) definieert het als een tijdloos en onvoorwaardelijk besef van verantwoordelijkheid voor een kind. Het opvoederschap daarentegen is tijdelijk. Opvoeden houdt op een gegeven moment op, als een kind zich zelfstandig – of zo zelfstandig mogelijk – kan redden in de samenleving.

De opvoeding is niet alleen een zaak van de ouders. Ook anderen spelen hierin een rol, zoals de grootouders, de juf op school, de sportleraar en andere volwassenen met wie het kind te maken krijgt. Opvoeden maakt onderdeel uit van ouderschap.

Het helpt om in de ondersteuning een duidelijk onderscheid te maken tussen ouderschap en opvoederschap. Zo maak je als ondersteuner duidelijk: "Jij blijft altijd de ouder van je kind." Je zet de ouder in zijn kracht en spreekt hem aan op zijn verantwoordelijkheid.

Het opvoederschap daarentegen is iets wat anderen kunnen overnemen of aanvullen. Het getuigt bijvoorbeeld juist van goed ouderschap als je het opvoederschap kunt overdragen aan anderen wanneer je het zelf niet redt. Wij noemen dit een 'zachte' uithuisplaatsing. Dit is een proces waarin de ouder zich erkend voelt in zijn rol en de onlosmakelijke band met zijn kind. Deze erkenning maakt het meestal ook gemakkelijker voor de ouder om te kunnen kijken naar de opvoeding en in gesprekken te blijven over wat er niet goed genoeg gaat. Het stimuleert de eigen kracht van de ouder: "De opvoeding gaat misschien niet goed genoeg, maar ik ben wel een moeder die het beste wil voor mijn kind."

Ook voor betrokkenen helpt dit onderscheid. Het biedt de mogelijkheid om aandacht te hebben voor de eigen kracht van een gezin en om ideeën te ontwikkelen over een toekomst waarin de band tussen ouder en kind ondersteund blijft. Ouders kunnen beter accepteren dat het kind elders opgroeit als ze weten dat er geïnvesteerd wordt in het contact tussen ouder en kind. Voor het kind betekent dit dat de ouders toestemming geven om elders op te groeien. Dit schept ruimte voor groei en ontwikkeling van het kind en het voortbestaan van een positief contact tussen ouders en kind.

We benadrukken ook een ander onderscheid heel expliciet, namelijk dat tussen 'goed genoeg' en 'goed' opvoederschap. Het is ingewikkeld om een scherpe definitie te geven van 'goed genoeg'. In elk geval is het reëler dan 'goed'. Duidelijk is dat het gaat om iets wat volgens een bepaalde standaard niet perfect kan zijn.

Er is een wereldwijde discussie over wat kinderen nodig hebben om zich te ontwikkelen. Over vier basisvereisten van ouderschap is zo goed als iedereen het eens (Durinck & Racquet, 2003):

- > liefde en affectie geven
- > het kind verzorgen (voeding, hygiëne, gezondheid)
- > het kind beschermen en veiligheid bieden (toezicht houden)
- > het kind van een stimulerende omgeving voorzien

"Het is net zo heftig"

"Soms maak je een 'zachte' uithuisplaatsing mee. Dat klinkt vriendelijker, maar is eigenlijk net zo heftig. Je blijft altijd ouder, ook als je inziet dat het beter is om de opvoeding aan iemand anders over te laten. Ook in de rol van 'ouder op afstand' zijn, moeten wij hen begeleiden."

Agnes

“Niet alles hoeft geweldig te zijn”

“Ouders met een verstandelijke beperking zijn meestal heel goede ouders. Ze houden van hun kinderen, ze willen het beste voor hen... Maar het verhaal wordt anders als je over opvoederschap praat. Bieden wat een kind nodig heeft, is vaak een hele opgave voor ze. Daar kunnen we aan werken. Wat heeft een kind nodig? Hoe kun je het goed verzorgen? Als je een kind krijgt, lijkt het in het begin overzichtelijk. Pas als je echt moet gaan opvoeden, wordt het lastiger. Voor mij als begeleider is het belangrijk om daarbij te kunnen relativeren. Niet alles hoeft geweldig te zijn. Meestal is het goed genoeg. Is dat niet het geval? Dan wordt dit met de ouders besproken en getoetst door externe instanties als het Advies- en Meldpunt Kinder mishandeling (AMK) of de Raad van de Kinderbescherming. En soms gebeurt het dat de kinderen uit huis worden geplaatst omdat hun ontwikkeling teveel schade oploopt.”

Annet

Bij ouderschap en opvoederschap gaat het erom dat de ouders kunnen omgaan met alle positieve en negatieve ervaringen die ze tegenkomen. Ze moeten een veilige omgeving creëren waarin het kind deze ervaringen een plek kan geven en kan leren, zodat het zelfstandig kan worden en zich kan handhaven in de samenleving. De concrete invulling van de basisvereisten vloeit echter voort uit waarden en normen die per persoon verschillen en cultureel bepaald zijn. Er bestaat niet één juiste manier van opvoeden die universeel geldig is. Het is dus moeilijk te bepalen of een ouder goed genoeg opvoedt of niet. Dat heeft te maken met verschillende factoren die elkaar beïnvloeden.

Ouders met een verstandelijke beperking bieden vaak genoeg liefde en affectie en verzorgen hun kind goed genoeg. Het kind beschermen, veiligheid bieden en van een stimulerende omgeving voorzien, is veel lastiger voor ze. Als ondersteuner opereer je op het snijvlak van de rechten en plichten van ouders en de belangen en rechten van het kind. Dit brengt voortdurend dilemma's met zich mee. Wat voor de ouder het beste is, is niet altijd ook het beste voor het kind en andersom. Soms botst het recht op zelfbeschikking van de ouder met het recht op opvoeding van het kind. Het herkennen en erkennen van dit soort dilemma's én deze bespreekbaar maken met de ouders en het netwerk, biedt ruimte om hierin de juiste afwegingen te maken.

Risico's en bescherming

Wanneer is er sprake van een risicovolle opvoedingssituatie? Als er risicofactoren in een gezin aanwezig zijn die een bedreiging vormen voor de ontwikkeling, het welzijn of de gezondheid van een kind, zo stellen Ten Berge & Vinke (2006). En wanneer er onvoldoende beschermende factoren zijn die deze risico's kunnen opheffen of verminderen.

Zoals eerder gezegd: opvoeding is een proces waarin ouders en kinderen elkaar wederzijds beïnvloeden, in relatie met de omgeving van het gezin. Zowel het kind en de ouder als de omgeving kunnen de opvoeding bedreigen. Deze risicofactoren vergroten de kans op een stagnerende opvoeding en kunnen de ontwikkeling van het kind bedreigen. Daarnaast zijn er factoren die een positieve invloed hebben op de opvoeding, de zogenoemde beschermende factoren.

Het balansmodel (Bakker et al, 1998) biedt een overzicht van beschermende factoren en risicofactoren op drie niveaus:

- Op microniveau gaat het om de kind-, ouder- en gezinsfactoren, zoals eigenschappen van het kind, de ouder en het gezins- of familiesysteem.
- Op mesoniveau gaat het om sociale (gezins)factoren, zoals sociale steun, het netwerk, conflicten, voorzieningen in de wijk en de kwaliteit van de buurt.
- Op macroniveau gaat het om sociaaleconomische gezinsfactoren en culturele en maatschappelijke factoren, zoals inkomen, culturele achtergrond en tolerantie in de samenleving.

Er ontstaan problemen wanneer risicofactoren zich opstapelen en de beschermende factoren niet toenemen. Naarmate de problemen en de stressfactoren toenemen, neemt de draagkracht van de ouders af om met deze problemen om te kunnen gaan.

Dit laatste speelt een grote rol bij mensen met een verstandelijke beperking. Bij toenemende problemen en stress beschikken zij over onvoldoende vaardigheden om het overzicht te behouden of een plan te maken. Ze kunnen hun gevoelens van boosheid en teleurstelling niet op een goede manier reguleren. Ze vervallen in impulsiviteit (toename van agressie, schulden of middelengebruik) of oude patronen (conflicten met anderen, terugtrekken uit het contact).

Als ondersteuner schenk je veel aandacht aan de beschermende factoren. Wat gaat er goed? Wie kan ondersteuning bieden om de beschermende factoren in stand te houden? Daarnaast praat je open met ouders en kind over de risico's. Waar liggen de zorgen? Wat moet er veranderen om de situatie veilig(er) te maken?

Door transparant te werken en naast positieve factoren ook de risicofactoren te bespreken, spreek je ouders aan op hun verantwoordelijkheid en positie als vader en moeder. Zij kunnen actief meedenken en meewerken aan een oplossing of verandering. Reacties van ouders zijn vaak positief: "Jij bent tenminste eerlijk." Soms zorgt deze aanpak er ook voor dat er even geen contact is tussen de ouder en de ondersteuner. De ervaring leert dat het contact op een later moment weer tot stand komt. Het benoemen van de zorgen was dan de enige manier om een verandering teweeg te brengen.

"Wij zijn blij met een voldoende"

"Wanneer is opvoederschap goed genoeg? Dat bepaalt de gezinsvoogd. Samen met de gezinsvoogd en de cliënt zetten we lijnen uit waarmee de cliënt aan de slag moet. Ouders komen op locatie Parkwijk wonen omdat het niet goed genoeg is. Dat is het uitgangspunt. Wij proberen ze dat opvoederschap bij te brengen. Honderd procent goed zal het niet worden. Wij zijn blij als het 'voldoende' wordt. Telkens maken we de afweging: is het voldoende of besluit de gezinsvoogd dat het niet meer kan. Ook als dat laatste het geval is, blijven we in gesprek met de ouder. In de hoop dat we tot een 'zachte' uithuisplaatsing kunnen komen, waarbij een ouder meedenkt over een vervolgplek en misschien zelfs in staat is om mee te gaan om het kind weg te brengen. Natuurlijk is een pleeggezin ook niet altijd de beste oplossing. Het is maar de vraag hoe de hechting daar verloopt. Helaas weet je pas achteraf waar je goed aan hebt gedaan."

Laura

Ze pakken je kind af

“Als we uiteindelijk moeten concluderen dat het in het gezin niet goed genoeg meer is voor een kind, gaat het inschakelen van Jeugdzorg altijd in samenwerking met de ouders. Ook als duidelijk is dat we beter een andere plek voor de kinderen kunnen zoeken. Je bent ook een goede ouder als je je kind de kans geeft om het ergens anders beter te krijgen. Als je kunt inzien dat jouw kind meer nodig heeft dan jij het kunt bieden. Het lastige is vaak dat deze gezinnen gemakkelijk te beïnvloeden zijn. Als iemand in het netwerk roept ‘Ze pakken je kind af’, ben je weer helemaal terug bij af. En dan is het hard werken. Meestal blijf ik vragen: ‘Wat vind je zelf? Wat wil je voor je kind?’ Mijn uitgangspunt is dat je het beste opgroeit op de plek waar je wieg heeft gestaan. En ook als het ouderschap niet ideaal is, wordt een kind echt wel groot. Ik blijf steeds in de gaten houden of een kind niet teveel wordt belast. Als ik zie dat een kind tekort komt, kom ik in actie.”

Evelien

Als er sprake is van acuut gevaar, meld je dat bij het Advies- en Meldpunt Kindermishandeling (AMK). Vooraf informeer je de ouders daarover. In de meeste situaties, zo leert de ervaring, leidt dit niet tot een breuk in de samenwerking. In geval van een Onder Toezicht Stelling (OTS) overleg je ook met de gezinsvoogd. Je maakt gebruik van de methode ‘Signs of Safety’ (Turnell & Edwards, 2009) die insteekt op signalen van veiligheid. Deze manier van werken heeft tot doel om de veiligheid van het kind zeker te stellen en de waardigheid en kracht van ouders te behouden.

De vier basisvragen die je samen met het gezin of het netwerk beantwoordt:

- 1 > Wat gaat goed?
- 2 > Wat zijn de zorgen?
- 3 > Waar staan we op een schaal van 0 tot 10?
- 4 > Wat moet er gebeuren en wat is de eerstvolgende stap?

Eigen kracht

Ondersteuners merken in de praktijk dat het verleidelijk is om zich in het contact met ouders té verantwoordelijk te voelen en de zorg over te nemen. Er lijken zoveel dingen mis te kunnen gaan en de begeleidingsvragen lijken zo duidelijk. Het risico is dat je zo voorbijgaat aan de kracht van het gezin. Want de probleemeigenaar, het gezin, is in principe ook de eigenaar van de sleutel tot de oplossing. Ouders dragen de oplossing in zichzelf of kunnen die in hun familie vinden.

Als je een gezin stimuleert om samen met het netwerk en de familie de eigen steunbron, buffer of kracht te vinden, is het effect groter en langduriger dan wanneer je van buitenaf een oplossing aandraagt. Je moet dus samen met het gezin zoeken naar een manier waarop het op eigen kracht en met ondersteuning van anderen verder kan. Dat geeft ouders hernieuwde controle op het eigen leven; ze kunnen weer deelnemen aan de maatschappij.

Legitimatie

Het is belangrijk dat je als ondersteuner in het eerste contact met het gezin begint met een goede uitleg. Is het duidelijk waar je voor komt? Wat mag het gezin van jou verwachten? Verder is het essentieel om toestemming aan het gezin te vragen om je te mogen bemoeien met de zaken die in het gezin spelen. Je hebt dan een legitimatie. Het principe daarbij is: eerst invoegen, toestemming krijgen, dan toevoegen.

Ouders zijn en blijven primair verantwoordelijk voor de opvoeding van hun kinderen. Bovendien zijn de afspraken vrijwel altijd bij het gezin thuis; dat betekent dat je in principe te gast bent in het gezin. Omdat er vaak al veel is gebeurd in deze gezinnen, is het vertrouwen in hulpverleners niet groot. Ouders, maar ook kinderen, hebben regelmatig het gevoel dat ze het niet goed doen. Dit zorgt voor weerstand.

Wanneer je ouders erkent in hun rol als ouder en zij ervaren dat ze regie voeren over hun leven (en dus ook over de ondersteuning), ontstaat er meer ruimte om die ondersteuning te kunnen bieden. Het is nodig om regelmatig bij de ouder te checken of er nog toestemming is. Zo 'onderhoud' je de legitimatie.

Rond een gezin spelen meerdere partijen een rol: naast de familie en het netwerk is dat meestal ook een gezinsvoogd. Dit betekent dat het kind onder toezicht staat en dat er zorgen bestaan over zijn ontwikkeling en welzijn. De gezinsvoogd geeft aan wat hij verwacht van het gezin. Als ouders toestemming hebben gegeven tot bemoeienis, kijk je als ondersteuner samen met hen hoe ze deze doelen kunnen halen. Je werkt niet in opdracht van de gezinsvoogd, maar samen met de ouders. In het contact met derden betekent de samenwerking met het gezin dat je geen informatie geeft als ouders daarvoor geen toestemming geven. Ook bij twijfels over de veiligheid en een mogelijke melding bij het AMK, communiceer je eerst met het gezin.

Het uitgangspunt is dat je als ondersteuner verantwoordelijk bent voor de relatie die je aangaat en onderhoudt met het gezin. Je bent niet verantwoordelijk voor het handelen van ouders en kind. Als je ziet dat een kind niet luistert naar zijn moeder en toch dat ene koekje pakt, reageer je er niet op, maar wacht je het moment af om aan de moeder daarover open vragen te stellen. En je laat een vader zelf naar de school van zijn kind te bellen, ook al weet je dat hij snel een boze toon aanslaat.

“Eigen kracht heeft grenzen”

“Mijn manier van werken is: wat kunnen mensen zelf? Dat is de eerste vraag die ik stel. Ik was laatst met een moeder op gesprek bij een ggz-instelling. Als de behandelaar daar aan haar vraagt hoe het met haar gaat, is zij niet in staat om langer dan twee dagen terug te kijken. Ze leeft in de waan van de dag. Ik ben er tijdens zo’n gesprek bij om de grote lijnen in de gaten te houden. Ik neem het gesprek niet van haar over, maar zorg daar waar nodig voor een toelichting of een ‘vertaalslag’. De eigen kracht is belangrijk, maar heeft dus wel grenzen. Waar neem je de regie en waar moet je loslaten? In de praktijk blijkt meestal dat je ondersteuning moet blijven bieden zodat de dingen in goede banen blijven lopen.”

Annet

“Veel bewondering voor de veerkracht”

“Ik begeleid ouders die hun uit huis geplaatste kinderen terug willen. Het uitgangspunt daarbij is natuurlijk: wat is het beste voor de kinderen? Tegelijkertijd wil ik uitgaan van de eigen kracht van de ouders. De gezinsvoogd stelt voorwaarden aan de terugkeer en de ouders zijn daarmee gemotiveerd aan de slag gegaan. Het huis was ernstig vervuild, maar is inmiddels opgeruimd. De vader werkt aan zijn agressieproblemen... Er komt ineens een enorme veerkracht in hen naar boven. Ik heb veel bewondering voor de veerkracht die deze ouders hebben.”

Sanne

“Vertrouwen is de basis”

“Transparantie is één van de belangrijkste onderdelen van mijn werk. Open en eerlijk zijn tegenover de ouder; bijvoorbeeld nooit achter zijn of haar rug om met een voogd praten. Maar altijd die ouder zelf de mogelijkheid geven om het onderwerp waarover je je zorgen maakt, zelf aan te kaarten. Vertrouwen is een belangrijke voorwaarde om zover te komen. Ouders moeten in de gaten krijgen dat ik er niet op uit ben om te bewijzen dat zij het niet kunnen... Pas als dat vertrouwen er is, zijn zij ook in staat om aan te geven wat ze nodig hebben om het wel goed te doen.”

Agnes

“Blijven spiegelen”

“Samenwerking met mijn collega's en de gedragsdeskundigen is heel belangrijk. Eens in de zes weken bespreek ik alle gezinnen met de gedragsdeskundige. Het is goed om te blijven spiegelen: dit zijn de stappen die we hebben gezet en dit is de reactie erop. Zitten we nog op koers? Zo kun je ook zicht houden op je eigen patronen. Zie je het nog wel scherp? Ik heb meegemaakt dat ik een zeer gemotiveerde moeder begeleidde. Binnen haar beperking deed zij écht haar best. In zo'n geval kan het moeilijk zijn om kritisch te blijven. Is er nog sprake van goed genoeg ouderschap?”

Sanne

De methodiek van 'oplossingsgericht werken' sluit hierbij aan. Je gaat op zoek naar de uitzonderingen, naar de situaties die wél zijn gelukt. Dat zijn de situaties waarin ouders een succeservaring hebben opgedaan en zich competent voelden als ouders of opvoeders. Of het zijn momenten waarbij het netwerk steun kon bieden en het gezin zich gesteund voelde.

Het grootbrengen van een kind kan niet zonder steun vanuit de omgeving. Zeker bij ouders met een beperking moet je het netwerk erbij betrekken en mobiliseren. Het kan een taak van de ondersteuner zijn om het netwerk te coördineren in de ondersteuning van het gezin. Je zoekt actief met het gezin naar mogelijkheden, naar 'wat wél kan'. Welke hulpbronnen kunnen we daarbij inzetten? De verantwoordelijkheid blijft uiteindelijk bij de ouder liggen. Een eventuele gezinsvoogd is ook bij dit proces betrokken.

Om als ondersteuner bij te dragen aan het behoud van de eigen kracht van het gezin, moet je ook je eigen kracht kennen en willen inzetten. Als je bijvoorbeeld stilstaat bij de momenten die jou in de ondersteuning zijn gelukt, is de kans groter dat je de ouder ook kunt meenemen en samen kunt kijken naar succeservaringen. Net als het gezin steun en een netwerk nodig heeft, heb je dat als ondersteuner nodig om je werk goed genoeg te kunnen uitvoeren.

“Altijd in gesprek blijven”

“Afgelopen zaterdag had ik slaapdienst. Ik had met Anita afgesproken dat zij ‘s avonds thuis zou komen, maar had sterk het gevoel dat dit niet zou gebeuren. Natuurlijk willen wij haar zoveel mogelijk de regie over haar eigen leven geven. Maar het probleem is dat zij vaak vooral kijkt naar haar eigen belang, niet naar dat van haar kind. Ik heb Anita die avond wel tien keer gebeld. Het dilemma is: bij wie ligt de verantwoordelijkheid? Waar stopt die van ons als begeleiders? Ik kan haar niet tegenhouden als ze ergens naartoe wil. Maar ze heeft wel een meisje van twee jaar bij zich. Ik voel mij dan zo machteloos. Maandagmiddag kwam ze ineens terug. We konden haar in het weekend niet bereiken omdat ze een nieuwe telefoon en een nieuw nummer had. Ik heb dat weekend echt op m’n handen moeten zitten. Ik wilde actie ondernemen, maar wist ook: dit is niet mijn probleem... Ik heb wel meteen overlegd met onze gedragsdeskundige. We weten dat Anita moeite heeft met het maken van keuzes, dat ze openstaat voor de invloed van anderen. En als ze niet hier is, hebben we daar geen zicht op. Dat is wat het zo lastig maakt. We proberen haar telkens het vertrouwen te geven en te vertellen hoe ze de juiste keuzes kan maken. Dat is het enige wat je kunt doen: in gesprek blijven.”

Laura

“Problemen zichtbaar maken”

“Ouders met een beperking vragen om begeleiders die uiterst flexibel zijn. Je moet je telkens aanpassen aan de manier waarop zij in het leven staan. Het heeft geen zin om te zeggen: zo gaan we het doen! Dan haken ze af en verlies je ze uit het oog. Het zijn gezinnen waar altijd gedoe is. Dan is het belangrijk om eerst de urgente problemen op te lossen. Bijvoorbeeld financiën op orde brengen, zodat er weer boodschappen kunnen worden gedaan. Belangrijk is dat je nooit uit het oog verliest dat de ouders uiteindelijk zelf verantwoordelijk zijn voor hun handelen. Mijn enige verantwoordelijkheid is om dingen die niet goed gaan met hen te bespreken. Om de problemen zichtbaar te maken en te kijken wat ze zelf kunnen doen om die op te lossen. Natuurlijk zitten daar grenzen aan. Als ik zie dat een kind wordt mishandeld, grijp ik in.”

Sanne

HOOFDSTUK 4:

DE KWALITEIT VAN DE MEDEWERKER

De voorgaande hoofdstukken gingen over de kennis, theorie en ervaring van Amerpoort bij de ondersteuning van gezinnen met ouders met een verstandelijke beperking. Her en der werd al duidelijk wat dit betekent voor de manier waarop de ondersteuner werkt. In dit hoofdstuk zetten we de belangrijkste competenties op een rij.

Algemene competenties

Een basisprincipe is dat je altijd alert bent op signalen van een mogelijke verstandelijke beperking. Een licht verstandelijke beperking betekent veel voor de manier waarop je in gesprek gaat, afspraken maakt en ondersteunt. Essentiële begeleidingsaspecten in communicatie zijn (Moonen, 2014):

- › korte zinnen (maximaal vijf tot zeven woorden) met eenvoudige woorden
- › geen buitenlandse termen of begrippen
- › geen gezegden of spreekwoorden
- › één vraag tegelijk
- › spreektempo aanpassen en tijd geven om na te denken
- › concrete instructies
- › niet praten in formuleringen als 'stel dat jij..., hoe...'
- › gedoseerde humor, geen ironie
- › veel doorvragen en verduidelijkingvragen stellen, herhalen, terugvragen wat er is gezegd

- bedoelingen uitleggen
- praten en doen afwisselen
- oefenen door voordoen en samendoen
- gebruik maken van visuele middelen als video, poppetjes en tekenen

Dit klinkt allemaal logisch en duidelijk, maar blijkt in de praktijk vaak lastig om uit te voeren. Maar aan iemands gedrag, tekst of non-verbale signalen kun je meestal wel merken of je te moeilijk, te lang of te weinig concreet bezig bent.

Iemand ondersteunen staat of valt met de relatie die je opbouwt. Dat geldt uiteraard ook voor mensen met een verstandelijke beperking. Wel blijkt dat zij vaak allerlei kwetsuren hebben opgelopen in hun leven, waardoor zij niet gemakkelijk een samenwerkingsrelatie opbouwen met een hulpverlener, laat staan een vertrouwensrelatie. Dit vraagt dus veel geduld.

Het gebeurt regelmatig dat je als ondersteuner voor een dichte deur staat, of dat een afspraak opeens niet doorgaat. Het beste is om dit gewoon te verdragen en op een ander moment of op een andere manier weer contact te zoeken. Dit vraagt om creativiteit. Het heeft ook een bijzonder effect: de ander ervaart dat hij kennelijk de moeite waard is om geduld voor te hebben en vol te houden.

Als ondersteuner voeg je in bij een gezin: je sluit aan bij de taal, de thema's, de gewoonten en het tempo van het gezin. Je erkent dat er problemen zijn en weet dat er tijd nodig is om die op te lossen. Te snel aan oplossingen willen werken, kan een averechts effect hebben op de relatie.

Als een gezin zich gesteund en begrepen voelt, is er ruimte om verder te kijken en te denken. Het is belangrijk dat je oprecht en op integere wijze nieuwsgierig bent naar het gezinsleven en de waarden, normen en overtuigingen in huis. Dit doe je door veel vragen te stellen. Het gaat om doorvragen en je verdiepen in de manier waarop het gezin naar de eigen situatie kijkt.

Alleen vragen stellen is niet genoeg, je moet ook praktisch aan de slag. Vaak doen zich zoveel problemen tegelijk voor dat het een hele kunst is om prioriteiten te stellen en structuur aan te brengen in de huisbezoeken. Daarbij moet je ook nog de balans vinden tussen ondersteuning bij de opvoeding en andere belangrijke zaken. Vaak moeten eerst andere basisbehoeften vervuld worden (zoals bij een

“Ze knikte ja, maar begreep er niets van”

“Het belangrijkste is om moeilijke taal te vermijden en te blijven aansluiten bij de belevingswereld van de ander. Het is altijd lastig om in te schatten wat ouders wel of niet begrijpen. Daardoor worden ze vaak overschat. De enige manier om daar achter te komen, is checken: regelmatig vragen of ze het snappen en het hen laten herhalen. De moeders die ik begeleid, hebben een soort ‘overlevingsstrategie’ ontwikkeld. Ze knikken ja om van het ‘gezeur’ af te zijn. Vaak staan we na zo’n gesprek buiten en blijkt dat de boodschap helemaal niet is aangekomen. Ik was laatst met een moeder bij het consultatiebureau. Ze wilde de borstvoeding gaan afbouwen en de arts legde uit hoe ze dat moest doen. Daar kwamen allerlei getallen en tijden aan te pas; ze knikte ja, maar begreep er niets van. Thuis heb ik alles voor haar op papier gezet, zodat ze alles nog eens terug kan lezen.”

Annet

“Het kost veel tijd en geduld”

“Ik kom al bijna twee jaar bij een moeder bij wie het lang heeft geduurd voordat ik een vertrouwensband met haar had. Ze redt het zelf allemaal wel, vindt ze. Elke keer dat ik er was, schreeuwde ze minstens een half uur tegen me. Ze was boos, had een hekel aan me... En dan ineens kwam er uit de keuken de vraag: wil je thee? Dat ging wekenlang zo door. Uiteindelijk kwam ze bij me zitten en had ze in de gaten dat ik haar serieus nam. Dat is het grote voordeel van onze werkwijze. Het kost tijd en vergt geduld om het vertrouwen te winnen. Maar zodra dat er is, kun je stappen zetten. Ze is nu in staat om te benoemen wat ik voor haar heb gedaan. Alleen maar omdat ik heb volgehouden haar te laten zien dat ik er voor háár ben. Deze mensen zijn zo beschadigd en hebben al zoveel hulpverleners gezien in hun leven. Natuurlijk is het voor mij een persoonlijke overwinning als ik zoiets voor elkaar krijg. De eerste keer dat ik aanbelde en zij met een glimlach opendeed, dat was geweldig!”

Annet

dreigende uithuiszetting), voordat de ouder weer toekomt aan opvoeden en kan profiteren van de ondersteuning hierbij.

Je hebt niet alleen oog voor de ouders, maar juist ook voor de kinderen. Te vaak komt het voor dat hulpverleners vooral druk zijn met het ondersteunen van de ouders en de kinderen zich (achteraf) niet gezien voelen. Heb dus oog voor het kind, en hoe het voor hem is om op te groeien bij deze ouders. Praat met het kind, afhankelijk van de leeftijd, over zijn ouders en hun beperking.

Zeker als het kind normaal begaafd is, moet je aandacht schenken aan de rol van het kind in het gezin. Het zal zich verantwoordelijk voelen voor volwassen zaken, die de ouder niet oppakt of onvoldoende begrijpt. De ouders – of mensen uit het netwerk – zien of waarderen deze positie lang niet altijd. Als ondersteuner heb je hier wel oog voor en streef je naar waardering voor het kind en ontlasting waar nodig.

Bijzondere competenties

Er zijn veel algemene en specifieke competenties te bedenken voor ondersteuners die in deze gezinnen werken. Onderstaande vier vormen volgens Amerpoort echter de basis. Ze verklaren het succes van deze vorm van ondersteuning in de afgelopen jaren.

- 1 > Je bent overtuigd van de eigen kracht van ouders
- 2 > Je kunt omgaan met dilemma's
- 3 > Je kent je eigen krachten en grenzen
- 4 > Je denkt en handelt systeemgericht

1 > Je bent overtuigd van de eigen kracht van ouders

Je moet je bewust zijn van je eigen gevoelens en overtuigingen over bijvoorbeeld het opvoeden van kinderen en culturele en religieuze waarden en normen. Wat je diep van binnen vindt en voelt komt immers onwillekeurig tot uitdrukking in je handelen. Dit is vaak een onbewust proces. Op bewust niveau merk je dat er iets 'schuurt' in het contact of dat de ander adviezen niet opvolgt.

Mensen met een licht verstandelijke beperking zijn, zoals eerder gezegd, gekwetst geraakt in hun leven. Ze zijn daardoor extra gevoelig voor signalen die de ander onbewust overbrengt. Als je er niet van overtuigd bent dat ouders met een beper-

king gelijkwaardig zijn (maar niet gelijk) aan ouders zonder beperking, blijkt het lastig om aansluiting te vinden.

Je hebt dan de neiging om te gaan zorgen en taken over te nemen, terwijl je juist de eigen kracht en regie bij ouders moet stimuleren. Op de korte termijn kan dit voor jezelf en voor een gezin prettig lijken, maar op de lange termijn werkt het vaak averechts. Het is de kunst om ook overtuigd te blijven van de eigen kracht en verantwoordelijkheid van ouders op het moment dat er zorgen zijn. Overleg met collega's helpt je om op dit punt scherp te blijven.

2 > Je kunt omgaan met dilemma's

Werken in een gezin met ouders met een beperking is werken in een situatie die verre van ideaal is. Het is essentieel dat je kunt verdragen dat kinderen in zo'n gezin tekort komen. Ze ondervinden schade die jij niet kunt wegnemen. Dit is een ingewikkelde opgave. Houd voor ogen dat het niet jouw taak is om de opvoeding over te nemen en dat je jouw eigen ideeën niet aan de ouders kunt opleggen. Denk daarbij aan hoe je zelf zou willen dat een ander jouw gezin zou coachen.

Dilemma's zijn aan de orde van de dag. Je moet signalen van veiligheid en onveiligheid goed kunnen herkennen en concrete informatie verzamelen over hoe het toegaat in een gezin. In overleg met collega's bespreek je dilemma's en weeg je factoren die risicovol zijn of juist beschermend. Zo kun je gezamenlijk besluiten welke interventies passend zijn en of de situatie voor het kind nog goed genoeg is.

3 > Je kent je eigen krachten en grenzen

In hoofdstuk 2 hebben we al beschreven dat iemands manier van kijken, denken en handelen mede wordt gevormd door z'n persoonlijke bagage. Je blik is dus altijd gekleurd. Als ondersteuner moet je van jezelf weten wat je krachten zijn en waar je grenzen liggen, omdat deze van invloed zijn op de manier waarop je werkt. Jouw krachten passen bijvoorbeeld niet altijd bij de behoeften van een gezin. En op grond van je grenzen vind je bijvoorbeeld dat je in dat ene gezin niet goed genoeg je werk kunt doen.

Er ontstaan regelmatig parallele processen die je moet herkennen. De onmacht van de ouders kan bijvoorbeeld overslaan op jou als ondersteuner, waardoor je vervolgens zuchtend bij de gedragsdeskundige aan tafel zit en zegt dat je het ook niet meer weet. Wanneer je dan samen van een afstand naar de situatie kunt kijken

"Waar ligt de grens?"

"Het grootste dilemma is omgaan met grenzen. Wat is goed genoeg ouderschap? Waar ligt de grens tussen wat nog kan en wat niet meer? De ouders weten ook waar bepaalde grenzen liggen. Ze weten dat je een kind niet mag slaan. Ze weten dat drank, drugs en misbruik niet deugen. Hier kun je het over hebben. Sommigen weten niet dat twee stuks fruit per dag gezond is. Of dat wordt geadviseerd om aan tafel te eten. Maar hoe erg is dat? Dat zijn mijn normen en waarden."

Evelien

“Wij zijn voorbijgangers”

“Het is hartverscheurend als een jongetje van twee aan je broek hangt als je de deur uitgaat omdat hij niet bij mama wil blijven. Je weet dat het nooit meer goed komt wanneer een kind emotioneel wordt verwaarloosd. Als ik tegen dit soort situaties aanloop, praat ik daar veel met collega's over. Ik neem het zelden mee naar huis. En soms kan ik een uithuisplaatsing ook zien als een nieuwe kans voor het kind. Ik denk dat dit ons tot professionals maakt: altijd blijven zoeken naar mogelijkheden en de pluspunten blijven zien... Tegelijkertijd moeten we goed voor ogen houden dat wij voorbijgangers zijn. Het is niet de bedoeling dat de ouders afhankelijk van ons worden. Sommigen gaan je zien als vriend of familie; dat is gevaarlijk terrein. We zijn ons daar altijd van bewust en bereiden hen er ook op voor dat ze maar tijdelijk in Parkwijk wonen.”

Agnes

(‘helikopteren’) en kunt bedenken dat de onmacht van de ouder is overgeslagen op de ondersteuner, dan ontstaat er weer ruimte en creativiteit. Intervisie, maar ook supervisie door iemand met een andere achtergrond, is essentieel. Het hoeft namelijk niet erg te zijn als je weer in die bekende valkuil stapt; het gaat erom dat je herkent én erkent dat het weer zover is. Dan kun je daarna je handelen bewust bijsturen.

4 > Je denkt en handelt systeemgericht

Als systeemgericht werken de basis vormt van je handelen, zul je ervaren dat je meer tools in handen hebt om ondersteuning te bieden, en dat die ondersteuning meer effect heeft. Zoals gezegd is elke interventie bij één gezinslid van invloed op alle gezinsleden, hun onderlinge relatie en de relaties met anderen. Systeemgericht denken en handelen begint met het bewustzijn dat alles met elkaar samenhangt en elkaar beïnvloedt. En dat jij als werker invloed hebt (alleen al door je aanwezigheid en functie) en ook beïnvloed wordt.

Concreet betekent dit dat je in staat bent om een gezin in beeld te brengen aan de hand van een aantal systeemtheoretische principes (zoals gezinstijl, gezinsklimaat en loyaliteiten). Je kijkt naar het sociaalhistorisch-cultureel perspectief van een gezin (genogram en levenslijn). En je gaat op systemische wijze in gesprek met een gezin (meervoudig partijdig, circulaire en contextuele vragen). Deze manier van werken zorgt ervoor dat je van perspectief kunt blijven wisselen. Ieder gezins- en familielid heeft zijn eigen verhaal. Omdat je oog hebt voor deze diversiteit, kun je blijven samenwerken met het gezin en het netwerk.

HOOFDSTUK 5: DE GEZINSONDERSTEUNERS VAN AMERPOORT

Agnes Sterk
gezinsondersteuner Parkwijk

Agnes werkt al dertig jaar in de zorg en sinds vijf jaar op locatie Parkwijk als gezinsondersteuner. Twee jaar geleden rondde ze haar SPH-opleiding af. Eerder werkte ze met kinderen met probleemgedrag.

“Omgaan met afwijzing, dat is voor mij het lastigste aan dit werk. Het is vaak moeilijk om een band op te bouwen met ouders. Soms lukt het om dichterbij te komen en vervolgens kan het zomaar gebeuren dat ze je weer ontlopen of afspraken afzeggen. Dan gaan er weken voorbij waarin er niets gebeurt en dat we niet werken aan de doelen die we samen hebben gesteld. Je moet je dan iedere keer weer oppeppen om door te gaan, om telkens opnieuw te beginnen. Dit kan soms wel een jaar duren. De ouders zijn zelf vaak zo beschadigd door het leven, het zijn meervoudig gekwetste mensen in gezinnen met veel en grote zorgen.”

Annet Luesink
ambulant gezinsondersteuner

Annet deed de pedagogische academie en werkte daarna als vormingswerker in het volwassenen onderwijs. Ze deed aanvullende trainingen en cursussen gericht op mensen met een verstandelijke beperking. Ze werkte tien jaar als vormingswerker in de dagbesteding en kwam daarna als teamleider in een eetcafé terecht waar mensen met een verstandelijke beperking werken. Na een opleiding PPG (Praktisch Pedagogische Gezinsbegeleiding) begon ze vier jaar geleden als gezinsondersteuner bij Amerpoort.

“Je moet een pioniersgeest hebben om dit werk te kunnen doen. Zonder gezond verstand en het talent om te zoeken naar creatieve oplossingen, kom je nergens. Pionieren past bij onze manier van werken. Je werkt zelfstandig, maar kunt wel terugvallen op het team als er heftige dingen gebeuren of je tegen dilemma’s aanloopt. Dan is het fijn om met een gedragsdeskundige, teamleider of collega te overleggen. Soms zijn er moeders die écht de intentie hebben om dingen anders te gaan doen. Ze beamen alles, ze lijken het te snappen. Maar het in de praktijk toepassen, lukt niet. Dan moet je creatief oplossingen zoeken om haar succeservaringen op te laten doen.”

A portrait of a woman with curly brown hair, wearing green-rimmed glasses and a blue and white striped blazer over a blue top. She is smiling and looking towards the camera. The background is a plain, light grey.

Daniëlle Baetings
ambulant gezinsondersteuner

Daniëlle begon in 2007 als gezinscoach in team Utrecht. Sinds augustus 2012 werkt ze in Amersfoort. Vorig jaar werd ze tevens lid van het Verbindingsteam in het Gooi. Eerder werkte ze als jobcoach en trajectbegeleider bij Ons Tweede Thuis.

“Ik hou van de veelzijdigheid van dit werk en van de dynamiek van de gezinnen. Het pionieren dat daarbij hoort, past goed bij mij. Je kunt mensen in hun kracht zetten door ze positief te benaderen en duidelijke doelen te stellen die ze in kleine stapjes kunnen bereiken. Mijn insteek is altijd: we gaan kijken hoe het haalbaar kan zijn. Geduld hebben, niet veroordelen – daar gaat het om. En om vertrouwen natuurlijk.”

A portrait of a woman with long brown hair, smiling and looking towards the camera. She is wearing a teal-colored top. The background is a plain, light grey wall. The photo is framed by a white border, and there are purple decorative elements in the corners of the overall image.

Laura Schalkwijk
gezinsondersteuner Parkwijk

Laura is sinds 2006 gezinscoach en teamleider op locatie Parkwijk. Daarvoor werkte ze bij Bartiméus met mensen met een verstandelijke en visuele beperking met gedragsproblemen. Laura volgde de opleiding SPH (Sociaal-Pedagogische Hulpverlening).

“Ik heb heel veel respect voor de moeders die hier wonen. Ondanks hun beperking doen ze alles alleen. Dat is een enorme opgave. Wanneer is het opvoederschap goed genoeg? Samen met de gezinsvoogd en de ouder zetten we lijnen uit waarmee de ouder aan de slag moet. Ze komen hier wonen omdat het niet goed genoeg is. Dat is het uitgangspunt. Wij proberen ze dat opvoederschap bij te brengen. Honderd procent goed zal het niet worden. Wij zijn blij als het ‘voldoende’ wordt. Sommigen pakken het op, anderen blijken daartoe onvoldoende in staat.”

Sanne Smit

medewerker in wijkteam Jeugd & Gezin in Zuilen

Sanne is ambulant begeleider en werkt sinds kort in het wijk-team Jeugd & Gezin in de Utrechtse wijk Zuilen. Ze volgde de opleiding SPH en werkte tijdelijk met moeilijk opvoedbare kinderen en jongeren met een meervoudige beperking. Daarna was ze als pedagogisch medewerker verbonden aan het Wilhelmina Kinderziekenhuis, waar ze betrokken was bij gezinnen voor korte interventies. Zes jaar geleden begon ze als gezinscoach bij Amerpoort.

“Ik heb een soort haat-liefde verhouding met mijn werk. Het is door alle dilemma’s soms verdomde lastig. Het belangrijkste is dan om je eigen rol goed te kennen en naar jezelf te kunnen kijken. Wat was mijn missie ook alweer? Zorgen dat deze kwetsbare gezinnen het redden in het leven, samen met hun kinderen...”

A portrait of a woman with shoulder-length brown hair, smiling. She is wearing a light blue V-neck top and a long, thin necklace. The background is a soft, out-of-focus light grey. The image is framed by a white border, with a light purple decorative bar at the top right and a darker purple bar at the bottom left containing the text.

Evelien Swildens
medewerker in wijkteam Amersfoort

Evelien werkt sinds acht jaar als gezinscoach voor Amerpoort.

Onlangs trad ze toe tot het wijkteam in het Berg-, Leusder- en Vermeerkwartier in Amersfoort. Voordat ze bij Amerpoort kwam werken, was ze zorgcoördinator dagbesteding.

“Mijn drijfveer is: wat kan je? Hoe doe je het? En hoe kun je wat je leuk vindt zo zelfstandig mogelijk doen? Ik heb geen reddersmentaliteit. De vraag die ik wel stel is: waarbij heb je écht hulp nodig? Ik denk niet vanuit problemen, maar vanuit de mogelijkheden die iedereen heeft. Om stappen te kunnen zetten, moet je bij het gezin aansluiten en zorgen dat er echte samenwerking ontstaat. Vertrouwen is de belangrijkste factor. De ouders zijn meestal erg onzeker. Ze worden door iedereen op de vingers gekeken. Het is belangrijk dat ze weer een beetje vertrouwen in zichzelf krijgen. Natuurlijk zie ik ook situaties waarin ik een kind veel meer gun dan het krijgt. Maar ik ga dat niet zelf regelen.”

A close-up photograph of a hand holding a red pen, drawing a diagram on a white sheet of paper. The pen has the text 'PAPER-MATE FLEXGrip ultra M' printed on it. The hand is in the process of drawing a circle, which already contains the handwritten number '21'. Several lines radiate from this circle, some in black ink and some in red ink, connecting it to other parts of the diagram. The background is a light purple gradient.

De gedragsdeskundigen

Ans de Jong is orthopedagoog, GZ-psycholoog en systeem-theoretisch psychotherapeut.

Barbara Stremmelaar is orthopedagoog en transcultureel systeemtheoretisch psychotherapeut i.o.

Janneke Looij is psycholoog NIP.

Ans, Barbara en Janneke maken zich sterk voor het delen van kennis en ervaringen over ouder- en opvoederschap en verstandelijke beperking. Zij worden hierin gesteund en geïnspireerd door de gezinnen die zij ontmoeten, door Hester de Boer, Kitlyn Tjin A Djie en vele anderen wiens boeken en artikelen zij lezen.

LITERATUURLIJST

Bakker, I., K. Bakker, A. van Dijk en L. Terpstra (1998). *O & O in perspectief*. Utrecht, Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn (NIZW).

Berge, I.J. ten & Vinke, A. (2006). *Beslissen over vermoedens van kindermishandeling: Handreiking en hulpmiddelen voor het Advies- en Meldpunt Kindermishandeling*. Utrecht/Woerden: NIZW Jeugd/Adviesbureau Van Montfoort.

Berkvens, E. & Robbe, M.A.G.P (1996). Systeemtherapie gericht op het gezin. In: F. Verheij & F. C. Verhulst (Red), *Kinder- en Jeugdpsychiatrie III; Behandeling en Begeleiding* (p 85-95). Assen: Van Gorcum.

Choy, Y (2001). *Het systeemgerichte denken in de jeugdzorg*. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.

Heyndrickx, P., Barbier, I., Driesen, H., Ongevalle, M. van & Vansevenant, K (2006). Meervoudig gekwetsten. *Contextuele hulpverlening aan maatschappelijk kwetsbare mensen*. Leuven: LannooCampus.

Jessurun, N. (2010). *Transculturele vaardigheden voor therapeuten, een systeemtheoretisch behandelmodel*. Bussum: Coutinho.

Moonen, X (2014). *Congres Cultuursensitieve Hulpverlening*.

Nabuurs, M.(2007). *Basisboek Systeemgericht werken*. Baarn: HB Uitgevers.

Pas, A. van der (1994-1998). *Methodische ouderbegeleiding*. Rotterdam: Ad. Donker.

Turnell, A. & Edwards, S. (2009). *Veilig opgroeien, de oplossingsgerichte aanpak Signs of Safety in jeugdzorg en kinderscherming*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.

Tjin A Djie, K & Zwaan, I.(2010). *Beschermjassen, trans-culturele hulp aan families*. Assen: Van Gorcum.

Verdonk, Ineke (2011). *Ze zeggen dat we het niet kunnen. Kinderwens en ouderschap van mensen met een licht verstandelijke beperking*. Assen: Van Gorcum.

Verdrag inzake de rechten van het kind aangenomen door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties op 20 november 1989. Ontleend aan www.rijksoverheid.nl.

Vries, J. de, Isarin J., Reinders, J.S. & Willems, D. (2005). *Samenspel van factoren. Inventariserend onderzoek naar de ouderschapscompetenties van mensen met een verstandelijke handicap*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.

Ydo, Els, Van Doornik, Andy. *Een taal erbij* www.dekontekst.nl

Zwaan, I (2013) *De afwezige vader bestaat niet. En waarom vaders niet moeten moederen*. Amsterdam, uitgeverij Bert Bakker.

COLOFON

Teksten: Ans de Jong, Barbara Stremmelaar,
Janneke Looij

Redactie & interviews: Simone Lensink

Eindredactie: Bert van der Kruk

Fotografie: Ineke Oostveen

Vormgeving: Mark van Herpen

Druk: Klomp Reproka

Baarn, oktober 2014

IN DE SERIE AMERPOORT WERKT

Goed genoeg opvoederschap is het tweede deel in de serie Amerpoort werkt. Eerder verscheen in deze serie Werken met De Curve.

Zie voor meer informatie: www.amerpoort.nl/boeken

BING!

Mensen met een licht verstandelijke beperking hebben ondersteuning nodig op een aantal levensgebieden. BinG! biedt die ondersteuning. BinG! staat voor Begeleiden in Groei en is onderdeel van Amerpoort. BinG! ondersteunt mensen met een licht verstandelijke beperking bij het verhogen van de kwaliteit van hun leven. De nadruk ligt daarbij op het vinden van een balans tussen wat de persoon wil, wat zijn of haar mogelijkheden en beperkingen zijn en wat maatschappelijk aanvaardbaar is. BinG! biedt ondersteuning en begeleiding in de vorm van wonen, werken, ambulante ondersteuning, dagbesteding en vrijetijdsbesteding.

